

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

Geluk ligt op straat:

De invloed van sociale identiteit, sociale tevredenheid en de duur van dak- en thuisloosheid op het geluk van dak- en thuislozen.

Happiness on the streets: The influence of social identity, social satisfaction and duration of roof- and homelessness on happiness among the roof- and homeless.

Marilie C. Odding

s2148447

Augustus 2020

Rijksuniversiteit Groningen

MSc Sociologie: Criminaliteit en Veiligheid

Begeleider Lydia Laninga-Wijnen

Referent Liesbet Heyse

Abstract

Naar schatting zijn er zo'n 39,300 daklozen¹ in Nederland. Het stereotype van 'de dakloze' wordt omringd door negatieve associaties. Dit onderzoek kiest voor een andere benadering en richt zich op het geluk van daklozen. In dit onderzoek wordt verondersteld dat langdurig daklozen even gelukkig zijn als andere Nederlanders, en gelukkiger dan recentelijk daklozen (H1). Langdurig daklozen zijn de 'cultuurshock' overkomen en hebben meer tijd gehad om te wennen aan hun leefsituatie. Mogelijk is hun geluk gelijk aan dat van doorsnee Nederlanders omdat beide groepen een passend referentiekader hebben, en geluk relatief is. Daarnaast wordt er ingezoomd op het verklaringsmechanisme van de duur van dakloosheid via de acceptatie van de sociale identiteit op het geluk. Recentelijk daklozen hebben geen passend referentiekader meer na hun woningverlies, wat zorgt voor scheve sociale vergelijkingen. Dit kan hen belemmeren in de acceptatie van hun nieuwe sociale identiteit, waardoor zij minder geluk ervaren dan langdurig daklozen (H2). Tot slot wordt verwacht dat sociaal tevreden daklozen hun sociale identiteit meer accepteren, en daardoor gelukkiger zijn, dan sociaal ontevreden daklozen (H3). De hypothesen zijn onderzocht met twee datasets: één met dakloze respondenten ($N=140$) en één gecombineerde met hun gepaarde tegenhangers uit de algemene Nederlandse populatie ($N=278$). Respondenten waren gemiddeld 46 jaar, 91% was man en 9% vrouw, en 87% was lager opgeleid tegenover 13% hoger opgeleiden. Deze cross-sectionele data zijn geanalyseerd met een lineaire regressieanalyse (H1), een mediatieanalyse (H2) en een gemodereerde mediatieanalyse (H3) in de SPSS PROCESS macro. De resultaten laten zien dat er geen noemenswaardig verschil is in het geluk van langdurig daklozen tegenover algemene Nederlanders, terwijl zij wél gelukkiger zijn dan recentelijk daklozen. De acceptatie van sociale identiteit speelt een positieve rol in de gelukservaring van daklozen, ongeacht de mate waarin daklozen sociaal (on)tevreden zijn. Wel is er een kleine indicatie gevonden dat sociaal ontevreden recentelijk daklozen hun sociale identiteit minder accepteren, en daardoor mogelijk minder gelukkig zijn. De bijdrage van dit onderzoek aan het sociologisch-wetenschappelijke kennishiaat over positieve aspecten van daklozen biedt de mogelijkheid tot een praktische aanbeveling op basis van de bevindingen: stimulatie van (helpende) sociale contacten kan de kwaliteit van leven bij daklozen verhogen.

¹ Voor het leesgemak is hierboven de term 'daklozen' gebruikt, echter dient dit gelezen te worden als 'dak- en thuislozen'.

Inhoud

1. Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Leeswijzer	5
2. Theoretisch kader	5
2.1 Achtergrond.....	6
2.1.1 Geluk	6
2.1.2 Sociale identiteit	7
2.1.3 De rol van sociale tevredenheid in de acceptatie van sociale identiteit.....	9
2.2 Controlevariabelen	10
2.3 Sociologische relevantie.....	12
3. Methode.....	13
3.1 Data en procedure.....	13
3.1.1 Dak- en thuislozen.....	13
3.1.2 Algemene Nederlandse populatie.....	14
3.1.3 Paring.....	15
3.2 Operationalisaties	15
3.2.1 Recentelijk en langdurig dak- en thuislozen, en algemene Nederlandse populatie.....	15
3.2.2 Geluk	16
3.2.3 Acceptatie sociale identiteit.....	16
3.2.4 Tevredenheid sociale relaties	17
3.2.5 Controlevariabelen geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en reden	18
3.3 Analyseopzet	19
4. Resultaten	19
4.1 Beschrijvende statistieken	20
4.1.1 Univariante analyse	20
4.1.2 Bivariate analyse	20
4.2 Modevaluatie	22
4.2.1 Assumptietoetsing	22
4.2.2 Uitbijterdetectie en multicollineariteit.....	24
4.3 Hypothesetoetsing	24
4.3.1 Hypothese 1	24
4.3.2 Hypothese 2.....	26
4.3.3 Hypothese 3.....	27
4.3.4 Additionele analyses.....	29
5. Conclusie en discussie.....	29
Literatuur.....	34

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Verslaafden, straatkrantverkopers en bedelaars komen in iedere stad voor; dak- en thuislozen lijken niet uit het straatbeeld weg te denken. Het stereotyperend beeld van ‘de dakloze’ veronderstelt dikwijls dat deze mensen kampen met problemen zoals verslavingen, agressiviteit, luiheid en psychische problematiek (Teixeira, 2017). Dat dak- en thuisloosheid zelden een vrijwillige keuze is en zwaar kan zijn, staat vast; huisvesting is immers een belangrijke levensbehoefte. Dit betekent echter niet dat dak- en thuisloosheid één en al ellende is.

Naar schatting van het Centraal Bureau voor de Statistiek ([CBS], 2019a) waren er in 2018 zo'n 39,300 dak- en thuislozen in Nederland, een verdubbeling ten opzichte van negen jaar eerder. Deze groei van het aantal dak- en thuislozen heeft geleid tot meer (politieke) interesse; lokaal en nationaal worden actieprogramma's tegen dak- en thuisloosheid onder jongeren opgezet en wordt er gedebatteerd over wat te doen tegen de toename van economisch daklozen¹ (Koopmans, 2018; Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2019; Schoutens, Nieuwenhuijsen, & Moorlag, 2020; van der Veen, 2019). Recentelijk heeft de aandacht voor dak- en thuislozen geresulteerd in het vrijmaken van €200 miljoen voor meer huisvesting en begeleiding om mensen van de straat te halen (Nagtegaal, 2020). Opmerkelijk is dat er buiten tellingen om weinig onderzoek gedaan is naar dak- en thuisloosheid, terwijl het een belangrijk sociologisch onderwerp is. De schaarse aanwezige studies richten zich met name op de *negatieve aspecten* van dak- en thuisloosheid, zoals de prevalentie van psychische problematiek (Lippert & Lee, 2015; Slegers, 2000), verslavingen (Coumans & Spreen, 2003; Fazel, Khosla, Doll, & Geddes, 2008; Reinking, Wolf, & Kroon, 2001), en criminaliteit (de Wit et al., 2019; Fischer, Shinn, Shrout, & Tsemberis, 2008). Dit onderzoek probeert bij te dragen aan de momenteel beperkte sociologische kennis over de *positieve aspecten* van dak- en thuislozen in Nederland, met name de mate waarin zij geluk in het leven kennen. Dit is belangrijk om na te gaan omdat een eenzijdig beeld van dak- en thuislozen de kennis over deze bevolkingsgroep inperkt, want vrijwel alleen de negatieve kanten worden onderzocht, en vanuit praktisch oogpunt hulpverlening kan frustreren: de (maatschappelijke) reactie is gericht op het mitigeren van de negatieve gevolgen van dak- en thuisloosheid in plaats van de verbetering van de kwaliteit van leven en het geluk.

Deze masterthese onderbouwt de verwachting dat mensen die in langdurige dak- en thuisloosheid leven over het algemeen even gelukkig zijn als de algemene Nederlandse populatie. Na een grote levensgebeurtenis, zoals het verlies van een woning in dit onderzoek, herstelt het geluksgevoel zich over tijd weer tot het ‘basisniveau’ (Kahneman & Krueger, 2006; Schkade & Kahneman, 1998; Veenhoven, 1983). In de relatie tussen dak- en thuisloosheid en het geluksgevoel is het daarom belangrijk om onderscheid te maken tussen recentelijk en langdurig dak- en thuislozen. Langdurig dak- en thuislozen zijn vermoedelijk gelukkiger dan recentelijk dak- en thuislozen omdat zij meer tijd hebben gehad om te wennen aan hun leefsituatie en de bijbehorende sociale identiteit – zij

identificeren zich meer met andere dak- en thuislozen waardoor zij zich meer (sociaal) gesteund voelen, wat hen gelukkiger maakt. Recentelijk dak- en thuislozen zijn nog niet gewend aan hun nieuwe leefsituatie en ondergaan de gevolgen van een soort ‘cultuurshock’ omdat zij in een situatie terecht komen waarin bijvoorbeeld de normen en waarden sterk verschillend kunnen zijn van wat zij gewend zijn. Dit alles zorgt ervoor dat zij minder gelukkig zullen zijn dan mensen die langdurig dak- of thuisloos zijn. Een andere veronderstelling in dit onderzoek is dat sociale relaties bepalend zijn voor de mate van acceptatie van de sociale identiteit; iemand die sociaal tevreden is heeft meer goede, of helpende, relaties die hem of haar ondersteunen in het accepteren van de sociale identiteit. Tegelijkertijd zullen sociaal ontevredenen minder aansluiting vinden bij bijvoorbeeld lotgenoten (i.e. andere dak- en thuislozen), waardoor toegang tot hulpbronnen kan ontbreken. De onderzoeksvragen die met de hypothesen onderzocht zullen worden zijn: verschillen dak- en thuislozen van de algemene Nederlandse populatie in hun ervaring van geluk? Wordt de sociale identiteit behorend bij dak- en thuisloosheid meer geaccepteerd door langdurig dan door recentelijk dak- en thuislozen? Zijn dak- en thuislozen gelukkiger naarmate zij hun sociale identiteit meer geaccepteerd hebben? Verschilt het effect van de duur van dak- en thuisloosheid op de acceptatie van de sociale identiteit voor dak- en thuislozen die in meer of mindere mate tevreden zijn met hun sociale relaties?

1.2 Leeswijzer

Met behulp van literatuur over geluk en sociale identiteit worden deelvragen gevormd in het theoretisch kader. Er wordt aangeraden om Bijlage 1 bij de hand te houden tijdens het lezen van dit onderzoek; hierin staan een aantal begrippen uitgelegd. Vervolgens wordt in de methodeparagraaf uiteengezet hoe de dataverzameling plaatsvond en hoe de data klaargemaakt is voor analyse. De uitkomsten van de analyses worden geïnterpreteerd in de resultatenparagraaf. De deelvragen en de hoofdvraag worden beantwoord en bediscussieerd in de discussieparagraaf. Vervolgens worden de beperkingen en sterke kanten van dit onderzoek benoemd en worden aanbevelingen voor de praktijk én toekomstig onderzoek gedaan. Er wordt afgesloten met een korte conclusie.

2. Theoretisch kader

De focus van dit onderzoek ligt op de gelukservaring van dak- en thuislozen. Om een goed beeld te krijgen van het geluksgevoel wordt zowel uit- als ingezoomd: uitgezoomd door het geluk van dak- en thuislozen te vergelijken met dat van de algemene Nederlandse populatie, ingezoomd door binnen de groep dak- en thuislozen te kijken naar de invloed van de duur van hun leefsituatie op het geluk.

Dit onderzoek gebruikt een algemene definitie van geluk. Hiermee wordt de voldoening met het leven bedoeld die mensen ervaren over een langere (doch recente) periode, niet op een specifiek moment. Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over dak- en thuislozen dan gaat het over mensen die geen vaste woon- en verblijfplaats hebben, overnachten op straat, in openbare ruimten, in een maatschappelijke opvangvoorziening of – kortdurend – bij vrienden en familie².

2.1 Achtergrond

2.1.1 Geluk

Langdurig dak- en thuislozen zijn naar verwachting gelukkiger dan recentelijk dak- en thuislozen. De belangrijkste reden hiervoor is dat geluk grotendeels relatief is (Kahneman & Krueger, 2006; Schkade & Kahneman, 1998; Veenhoven, 1983). Dit werkt op twee manieren: via het referentiemoment en het referentiekader.

Ten eerste vergelijken mensen hun recente geluksgevoel met hun geluksgevoel in het verleden (Bottan & Truglia, 2011; Kahneman & Krueger, 2006). Grote levensgebeurtenissen hebben invloed op het geluksgevoel: iemand die recentelijk uit huis gezet is zal waarschijnlijk minder gelukkig zijn dan iemand wiens leven meer gestabiliseerd is. Gewenning aan nieuwe situaties, zoals de leefsituatie in dak- en thuisloosheid in dit onderzoek, kan er namelijk voor zorgen dat de herinnering aan het geluksgevoel uit het verleden vervaagd (Veenhoven, 1984). Dit betekent dat het referentiemoment verandert naarmate de leefsituatie langer duurt; langdurig dak- of thuislozen zullen hun geluk vergelijken met het geluk van toen zij net hun woning verloren, waar dit referentiemoment voor een recentelijk dak- of thuisloze in de oude woonsituatie ligt. Hoewel deze laatsten zich vóór het verlies van een woning mogelijk ongelukkig voelden herinneren zij het zich die periode mogelijk als positiever ná het woningverlies; zorgen over schulden vallen in het niet bij de zorgen over onderdak voor de nacht. De vergelijking met de huidige situatie zorgt dus voor een vertekening in het referentiemoment. Recentelijk dak- en thuislozen hebben daarmee meer onzekerheden over hun primaire levensbehoeften, waar zij eerder meer langetermijndoelen na konden streven (Maslow, 1943).

De tweede manier waarop geluk relatief is, is dat mensen zichzelf met anderen vergelijken, met name met mensen die op hen lijken (Festinger, 1954; Knell & Falk, 2004). Mensen in dezelfde omstandigheden, zoals dak- en thuislozen, zullen zich vermoedelijk aan elkaar meten. Het referentiekader van dak- en thuislozen is daarmee heel anders dan het referentiekader van doorsnee burgers; waar de gemiddelde Nederlanders bijvoorbeeld meer geluk ervaren door het hebben van een groter huis, een duurdere auto of het wél hebben van kinderen ten opzichte van hun omgeving (Veenhoven, 2012; Vloemans, 2013), ervaren dak- en thuislozen vermoedelijk meer geluk door het hebben van (betere) slaapplekken, het niet hebben van een (drugs)verslaving en hun inkomstenbron (het hebben van een uitkering of (zwart) werk) ten opzichte van andere dak- en thuislozen. Deze vergelijkingen met anderen in dezelfde situaties zijn universeel van invloed op geluksgevoelens; in dit onderzoek dus op het geluk van zowel doorsnee Nederlanders als dak- en thuislozen (Olivos, Olivos-Jara, & Browne, 2020).

Mensen die langdurig dak- of thuisloos zijn zullen zich waarschijnlijk vaker vergelijken met andere dak- en thuislozen dan mensen die recentelijk hun woning hebben verloren. Langdurig dak- en thuislozen hebben immers meer contact met elkaar en zullen daardoor vaker in elkaars referentiekader zitten (Allport, 1954; McPherson, Smith-Lovin, & Cook, 2001). Recentelijk dak- en thuislozen maken

daarentegen eerder scheve sociale vergelijkingen die hun geluksgevoel beïnvloeden. De mensen waarmee recentelijk dak- en thuislozen zich vergelijken zijn waarschijnlijk de mensen die hun gelijken waren vóórdat zij dak- of thuisloos werden, maar na een grote levensverandering, zoals het verlies van een woning in dit onderzoek, zijn dit in feite geen gelijken meer (McPherson et al., 2001). Hiermee meten recentelijk dak- en thuislozen zich aan een onrealistische standaard: hun dagelijks leven bestaat immers voornamelijk uit het vervullen van kortetermijndoelen, zoals verkrijgen van geld, eten en onderdak, terwijl niet-daklozen meer langetermijndoelen nastreven, bijvoorbeeld de aankoop van een nieuwe auto, het krijgen van kinderen of een promotie op het werk. Deze vergelijking maakt dat recentelijk dak- of thuislozen het gevoel hebben dat ze ‘gefaald’ hebben doordat de doelen van de mensen uit hun referentiekader niet haalbaar zijn voor hen zelf. Doordat langdurig dak- en thuislozen zich vergelijken met een meer realistische referentiekader (i.e. andere dak- en thuislozen), ervaren zij geluk op dezelfde wijze als de algemene Nederlandse populatie – zij vergelijken zichzelf ook binnen de eigen sociale groep waardoor zij relatief overeenkomstige ervaringen van geluk hebben. De verwachting is daarom dat langdurig dak- en thuislozen net zo gelukkig zijn als de algemene Nederlandse populatie. Hieruit volgt de eerste hypothese:

Langdurig dak- en thuislozen zijn gelukkiger dan recentelijk dak- en thuislozen, en nét zo gelukkig als de algemene Nederlandse populatie (H1).

2.1.2 Sociale identiteit

De duur van dak- of thuisloosheid is naar alle waarschijnlijk niet *direct* van invloed op het geluk dat iemand ervaart, maar overwegend *indirect*, doordat dak- en thuislozen over de tijd heen hun nieuwe sociale identiteit accepteren. Het concept ‘sociale identiteit’ verwijst naar de manier waarop mensen zichzelf categoriseren aan de hand van groepen waar zij zichzelf toe rekenen (Turner, Oakes, Haslam, & McGarty, 1992). Iemand zou zichzelf bijvoorbeeld kunnen omschrijven als ‘Groninger’, ‘student’, ‘kunstliefhebber’ en ‘Christen’, ook al past niet ieder aspect van de groep bij het individu (denk aan een Christen die wel in God gelooft maar niet in de strenge bijbelleer). Dit laatste verwijst naar de persoonlijke identiteit, waarbij de zelfcategorisering wordt gebruikt om de verschillen met andere groepsleden te benadrukken: waar kerkgenoten wél strikt de bijbel volgen, doet het individu dat niet. Niet alle stereotyperende aspecten van de sociale identiteit worden dus tot de persoonlijke identiteit gerekend (Turner et al., 1992). Hetzelfde geldt voor de sociale identiteit als dak- of thuisloze: iemand zonder vaste woon- of verblijfplaats valt strikt genomen onder de noemer dak- en thuisloos, maar rekent zichzelf mogelijk niet (in alle opzichten) tot die groep. Bijvoorbeeld omdat het stereotyperend beeld van ‘de dakloze’ vaak een verslaafde man van middelbare leeftijd is, wat niet overeenkomt met de persoonlijke identiteit. Om deze reden is er een veelvoud van afsplitsingen in terminologie: nu zijn er bank- en buitenslapers, zwerfjongeren, zelfredzame en economische dak- en thuislozen (zie Bijlage 1). Vermoedelijk geldt vooral voor recentelijk dak- en thuislozen dat de persoonlijke en sociale identiteit niet overeenkomen, omdat zij zich niet herkennen in het stereotyperend beeld van ‘de

dakloze'. Bij langdurig dak- en thuislozen komen beide identiteiten meer overeen omdat zij het stereotype in mindere mate ervaren, zij zien door het lidmaatschap van de groep de nuances en diversiteit van de groepsleden (Baumeister & Leary, 1995). Met andere woorden, zij zien bijvoorbeeld dat lang niet alle dak- en thuislozen alcoholisten zijn, waardoor het referentiekader van andere dak- en thuislozen passender en minder confronterend is.

Naast de discrepantie tussen de persoonlijke en sociale identiteit speelt ook het punt wáárop iemand zich bevindt in de overgangsfase tussen verschillende sociale identiteiten een rol in de gelukservaring van dak- en thuislozen. Er is weinig empirisch onderzoek gedaan naar (de acceptatie van) de sociale identiteit onder dak- en thuislozen: de schaarse onderzoeken die er zijn gaan over situaties van dreigende dak- en thuisloosheid óf over de overgang vanuit dak- of thuisloosheid naar een woning, maar zeggen niets over de duur van de dak- of thuisloosheid of het geluk (Chamberlain & Johnson, 2018; Hopper, 2003; Wingate-Lewinson, Hopps, & Reeves, 2010). Langdurig dak- en thuislozen hebben de overgangsfase reeds doorstaan. Zij hebben een stukje 'levenservaring' waarmee zij manieren hebben gevonden om de dagelijkse problemen van de dak- en thuisloosheid te mitigeren, bijvoorbeeld doordat zij bij de fietsenmaker tegen een vriendenprijsje hun band kunnen plakken of aan het einde van de dag gratis brood krijgen van een bakker. Deze 'handigheidjes' helpen hen overleven. Recentelijk dak- en thuislozen zitten in de overgangsfase van het hebben van een woning, met de sociale identiteit van 'doorsnee Nederlander', naar dak- en thuisloosheid met de bijbehorende identiteit. Zij ervaren de zwaarte van hun nieuwe leefsituatie meer omdat zij nog geen 'handigheidjes' hebben ontwikkeld in overlevingsvaardigheden. Recentelijk dak- en thuislozen weten bijvoorbeeld nog niet hoe zij het snelst geld bijeen kunnen krijgen voor een plek in de nachtopvang³ waardoor ze genooddaakt kunnen zijn om buiten te slapen, of weten niet welke gevaarlijke situaties en personen vermeden moeten worden (Klop, Evenblij, Gootjes, de Veer, & Onwuteaka-Philipsen, 2018). Dit kan ervoor zorgen dat zij meer moeite hebben met de acceptatie van hun nieuwe sociale identiteit.

De acceptatie van de sociale identiteit zorgt vervolgens voor meer geluk door een verhoogd groepsgevoel. Mensen die zich meer verbonden voelen met de groep accepteren per definitie hun sociale identiteit meer; zij identificeren zich immers aan de hand van kenmerken van die groep. Dit leidt op zijn beurt weer tot meer geluk doordat groepslidmaatschap gepaard gaat met meer eigenwaarde en zelfvalidatie voor het individu, en meer (sociale) steun van groepsleden, terwijl een lage mate van acceptatie van de sociale identiteit in eerder onderzoek in verband gebracht is met gevoelens van angst, eenzaamheid en minder geluk (Baumeister & Leary, 1995; Burke & Stets, 2000, 2009; Hwang et al., 2009). Gezien er, zoals eerder genoemd, weinig bekend is over de sociale identiteit en het geluk van dak- en thuislozen, veronderstelt dit onderzoek dat voor hen hetzelfde geldt als voor meer doorsnee groepen – namelijk dat de identificatie met de groep dak- en thuislozen zorgt voor meer geluk bij de individuele groepsleden. Deze identificatie zorgt ervoor dat dak- en thuislozen geluk ondervinden van de vrijheden die zij ervaren ten opzichte van de strenge sociale normen waar de

algemene Nederlandse populatie zichzelf aan houdt. Dit effect van neerwaartse vergelijking zou meer voor dak- en thuislozen op kunnen gaan dan voor de doorsnee burger; Wills (1981) laat zien dat mensen die in bedreigende situaties leven meer geneigd zijn tot neerwaartse vergelijking dan mensen die zich niet bedreigd voelen. Dit gaat meer op voor dak- en thuislozen dan voor doorsnee Nederlanders omdat zij meer onzekerheden hebben in hun dagelijks leven. Een dak- of thuisloze die de sociale identiteit meer geaccepteerd heeft is daardoor vermoedelijk gelukkiger dan iemand in dezelfde situatie die het niet of nauwelijks geaccepteerd heeft. Dit alles leidt tot de tweede hypothese die het mediërend effect van de acceptatie van de sociale identiteit laat zien:

De mate waarin de duur van dak- en thuisloosheid bijdraagt aan het geluk is afhankelijk van de mate van acceptatie van de sociale identiteit (H2).

2.1.3 De rol van sociale tevredenheid in de acceptatie van sociale identiteit

In het proces van de acceptatie van de sociale identiteit onder dak- en thuislozen is er een impliciete voorwaarde: het hebben van sociale relaties die voldoening geven. Een sociale identiteit wordt ontleend aan het lidmaatschap van een groep, dus is er contact nodig met andere groepsleden (Tajfel, 1974, 1982). Dak- en thuislozen, en vooral recentelijk dak- en thuislozen, die contact hebben met anderen in dezelfde situatie zullen minder moeite hebben met de acceptatie van hun nieuwe sociale identiteit – door dit contact verschuift hun referentiekader sneller. Naarmate mensen langer in dezelfde situatie zitten is er meer onderling contact, zeker wanneer er gelijkenissen zijn (Allport, 1954; Baumeister & Leary, 1995; Levine & Cassidy, 2009; McPherson et al., 2001). Doordat dak- en thuislozen vaak op dezelfde plekken komen, zoals wasgelegenheden en opvangvoorzieningen, zullen zij bij langdurige dak- of thuisloosheid vaker in contact komen met elkaar. Recentelijk dak- en thuislozen hebben minder lange relaties met andere daklozen, en kennen mogelijk nog niet alle voorzieningen, waardoor zij minder mogelijkheden voor onderling contact hebben. Hieruit volgt dat recentelijk dak- en thuislozen die géén sociale relaties hebben met gelijken meer moeite hebben hun referentiekader en bijbehorende levensdoelen aan te passen naar de nieuwe leefsituatie. Zij hebben dan meer moeite met het accepteren van hun nieuwe sociale identiteit. Tussen de regels door wordt duidelijk dat de kwaliteit van de relaties van belang is; kwalitatief goede relaties geven voldoening en sociale steun, en dus de identificatie met de groep, terwijl de afwezigheid van goede relaties samengaat met negatieve gevoelens over de groep (Baumeister & Leary, 1995). Hoewel dit onderzoek niet specifiek meeneemt of de sociale relatie binnen of buiten het daklozencircuit bestaat, wordt verondersteld dat recentelijk dak- of thuislozen die tevreden zijn met hun nieuwe sociale relaties hun sociale identiteit meer accepteren dan hun sociaal ontevreden tegenhangers.

Vermoedelijk zijn bij recentelijk dak- en thuislozen de banden met oude vrienden veelal slecht door de samenloop van omstandigheden die leidde tot de dak- of thuisloosheid. Vriendschapsrelaties komen immers onder druk te staan wanneer één van de betrokkenen veel sociale (en mogelijk financiële) steun vraagt van de ander(en). Na het verlies van de woning kunnen recentelijk dak- of

thuislozen dan in een sociaal isolement terecht komen, tenzij er goed contact is met mensen die hen wél accepteren, zoals hulpverleners, medewerkers van maatschappelijke opvangvoorzieningen en andere dak- en thuislozen (Greshof, 1997; Hocking & Lawrence, 2000). De hulpverleners en medewerkers van voorzieningen bevinden zich niet in het referentiekader van dak- en thuislozen omdat deze relaties in een (semi)professionele setting ontstaan en daardoor niet van vriendschappelijke aard zijn. Dak- en thuislozen hebben daarnaast maar beperkt contact met doorsnee burgers die zij niet reeds kenden vóór hun dak- of thuisloosheid, omdat zij geplaagd worden door een negatief maatschappelijk stigma (McCarthy, 2013; Padgett, Henwood, Abrams, & Drake, 2008): menig voorbijganger op straat kijkt niet of nauwelijks naar een dakloze, laat staan dat zij er een gesprek mee voeren. Hoewel het voor langdurig dak- en thuislozen ongetwijfeld zwaar is om op deze manier bejegend te worden, is het vermoedelijk nóg zwaarder voor recentelijk dak- en thuislozen. Zij stonden niet lang geleden immers aan de andere kant van deze ontmoeting. Dak- en thuislozen zijn op een zeker manier dus genoodzaakt om zich tot andere dak- en thuislozen te keren voor sociaal (vriendschappelijk) contact, ongeacht of zij buiten hun dak- en thuisloosheid om veel gemeen hebben (Allport, 1954; Waldron, 2000).

Recentelijk dak- en thuislozen die ontevreden zijn met hun sociale relaties accepteren hun sociale identiteit naar verwachting in mindere mate dan sociaal tevredenen. Dit kan twee redenen hebben. Ten eerste omdat de saamhorigheid ontbreekt. Kunnen recentelijk dak- en thuislozen geen aansluiting vinden bij de groep dak- en thuislozen, of is er sprake van onderlinge ruzies, dan kunnen zij zich tegen de groep als geheel keren. Vanzelfsprekend zal zo iemand zich niet of nauwelijks met de groep, en daardoor ook niet als dak- of thuisloze, identificeren. Ten tweede is de sociale tevredenheid van belang wanneer de relaties buiten de dak- en thuisloosheid bestaan. Dat wil zeggen dat recentelijk dak- en thuislozen die sociale relaties hebben met doorsnee burgers zich aan hen zullen staven, in plaats van aan andere dak- en thuislozen. Oftewel, het referentiekader met doorsnee burgers kan zorgen voor onredelijke verwachtingen door de opwaartse vergelijking (Collins, 1996; Olivos et al., 2020). Vallen recentelijk dak- en thuislozen buiten de (sociale) groep of accepteren zij deze niet dan is het accepteren van de nieuwe sociale identiteit voor hen lastiger. De derde hypothese beschrijft het modererend mediatie-effect van tevredenheid met de sociale relaties op de acceptatie van de sociale identiteit voor recentelijk dak- en thuislozen:

Recentelijk dak- en thuislozen accepteren hun sociale identiteit meer dan langdurig dak- en thuislozen naarmate zij meer tevreden zijn met hun sociale relaties (H3).

2.2 Controlevariabelen

Voor een goede beantwoording van de vraagstelling van dit onderzoek wordt er bij alle hypothesen gecontroleerd voor het geslacht, het opleidingsniveau en de leeftijd. Bij Hypothesen 1 en 2 wordt de tevredenheid met de sociale relaties meegenomen als controlevariabele omdat het de duur van de dak- of thuisloosheid kan beïnvloeden (Johnstone, Parsell, Jetten, Dingle, & Walter, 2016).

Allereerst worden de verschillen tussen mannen en vrouwen meegenomen. Er zijn grote verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke dak- en thuislozen. Dit komt ten eerste doordat vrouwen vaker dan mannen hulp zoeken en accepteren (Liddon, Kingerlee, & Barry, 2018). Vermoedelijk is het aantal geregistreerde dak- en thuisloze vrouwen daardoor lager dan het aantal mannen (Fernee, Oldersma, & Popping, 2010); zij voorkomen dak- en thuisloosheid vaker, en zijn minder lang dak- en thuisloos, door gebruik te maken van de hulpverlening. Daarnaast leven de vrouwen die wél in dak- en thuisloosheid terechtgekomen vaker in afhankelijkheidsposities dan mannen, lopen zij meer risico in de prostitutie te belanden en hebben een grotere kans om slachtoffer van (seksueel) geweld te worden (College voor de Rechten van de Mens, 2017). Daardoor zijn er maatschappelijke opvangvoorzieningen speciaal voor vrouwen, en leeft deze groep meer gescheiden van de mannen, waardoor de ervaring van dak- en thuisloosheid anders is (Asmoredjo, Beijersbergen, & Wolf, 2017). Naast dat dak- en thuisloosheid onder vrouwen minder vaak voorkomt dan bij mannen en de omstandigheden waarin zij leven verschillen, wordt ook voor het geslacht gecontroleerd omdat er mogelijk verschillen zijn in de rapportage van hun geluk. Van Beuningen en Moonen (2014) vonden dat de negatieve gevolgen van een sociaal isolement op het geluk groter zijn voor mannen dan voor vrouwen. Ander onderzoek laat zien dat mannen een groter risico lopen om sociaal geïsoleerd te raken (Smith & Victor, 2018). Om vertekening in de resultaten van dit onderzoek te voorkomen wordt er gecontroleerd voor het geslacht.

Ten tweede wordt gecontroleerd voor de invloed van het opleidingsniveau. Hoger opgeleiden rapporteren gelukkiger te zijn dan lager opgeleiden, hebben een beter zelfbeeld, meer zelfvertrouwen en zijn minder vaak sociaal geïsoleerd (Rodríguez-Pose & von Berlepsch, 2014; Smith & Victor, 2018). Verder zijn hoger opgeleiden relatief gezien minder vaak dak- en thuisloos dan lager opgeleiden (CBS, 2018a). Mogelijk hebben hoger opgeleiden een beter sociaal vangnet of weten zij zich beter door bureaucratische processen voor de aanvraag van een woonplek te navigeren, waardoor hoger opgeleiden wellicht korter in dak- en thuisloosheid leven dan lager opgeleiden.

In alle modellen wordt gecontroleerd voor de leeftijd. Hiervoor is met name gekozen om het onderscheid tussen jongeren en volwassenen weg te nemen. Voor jongeren zijn er, net als voor vrouwen, speciale opvangvoorzieningen (Asmoredjo et al., 2017). Verder zijn er speciale *outreach* programma's voor dak- en thuisloze jongeren in de hoop hen op de been te helpen, te behoeden voor dak- en thuisloosheid of hen op zijn minst in beeld te houden (VWS, 2019). Leeftijd hangt tevens samen met de duur van dak- en thuisloosheid, gezien jongeren per definitie minder tijd hebben doorgebracht als dak- of thuisloze dan volwassenen. Daarnaast vergelijken jongeren zichzelf meer met hun leeftijdsgenoten dan anderen (Howard, 2000). Dit kan nadelig zijn voor het geluksgevoel van dak- en thuisloze jongeren die zich vergelijken met 'gewone' jongeren, die gaan immers wel studeren, reizen en samenwonen terwijl de dak- of thuislozen zich zorgen maken over hun slaapplek voor de komende nacht. De kans dat er geen goed referentiekader is voor dak- en thuisloze jongeren is relatief

groot, omdat het sociale netwerk van jongeren meer divers is qua leeftijdsopbouw dan dat van andere oudere volwassenen (Rice, Ray, & Kurzban, 2011). Het accepteren van de sociale identiteit is voor jongeren een belangrijk thema; de mate van identificatie met bepaalde groepen, zoals dak- en thuislozen, kan vormend zijn in het latere leven (Tanti, Stukas, Halloran, & Foddy, 2011). Identificeren dak- en thuisloze jongeren zich wel als zodanig, dan is het mogelijk dat zij in hun latere leven meer moeite hebben om los te komen van de identiteit als dak- of thuisloze.

Mensen komen om verschillende redenen in dak- en thuisloosheid terecht. In de additionele analyses wordt er gecontroleerd of de reden voor dak- en thuisloosheid in de relationele sfeer ligt. Hiervoor is gekozen omdat de verwachting is dat de tevredenheid met de sociale relaties een belangrijke rol speelt in het accepteren van de sociale identiteit. Wanneer iemand door familieomstandigheden of een relatiebreuk in dakloosheid terecht komt heeft dit vanzelfsprekend invloed op de tevredenheid met de sociale relaties. Daarnaast zal het ontbreken van een sociaal vangnet, bijvoorbeeld door ruzie met ouders, de terugkeer vanuit dak- of thuisloosheid naar een doorsnee leven bemoeilijken; mogelijk zorgen relationele problemen daarmee voor een meer langdurige dak- of thuisloosheid. Niet alleen zal de terugkeer naar een doorsnee woonsituatie bemoeilijkt worden door problemen in de relationele sfeer, ook zal het invloed hebben op het geluk (Tay & Diener, 2011). Vermoedelijk hebben dak- en thuislozen die door relationele problemen op straat beland zijn een minder goed sociaal vangnet en minder sociale steun dan anderen. Mensen die door relationele problemen op straat terecht gekomen zijn, zijn dan ook waarschijnlijk minder gelukkig dan mensen die om andere redenen dak- of thuisloos geworden zijn.

2.3 Sociologische relevantie

Ultee, Arts en Flap (2009) omschrijven drie klassieke thema's die de kern vormen van de sociologie: ongelijkheid, sociale cohesie en rationalisering. Dak- en thuisloosheid wordt in de literatuur besproken als ongelijkheidsprobleem door scheve welvaartsverdelingen en sociale ongelijkheid. Beleidsmakers behandelen het vooral op een rationele manier door te kijken naar de organisatie van maatschappelijke opvangvoorzieningen en hulpverlening (de Swaan, 2004). Dit onderzoek bekijkt deze sociale ongelijkheid in relatie tot sociale cohesie, onder meer met behulp van identiteitstheorieën (o.a. Turner et al., 1992) en de neerwaartse sociale vergelijkingstheorie (Wills, 1981), waarmee wordt nagegaan in hoeverre de acceptatie van de sociale identiteit als dak- of thuisloze samengaat met meer geluk. Tot slot wordt binnen het proces van acceptatie van de nieuwe sociale identiteit gekeken naar de invloed van tevredenheid met sociale relaties. Hiervoor is besproken hoe het maatschappelijk opgelegd stigma dak- en thuislozen dichterbij elkaar brengt (McCarthy, 2013; Padgett et al., 2008), en de gevolgen van slecht contact met mensen in dezelfde situatie waardoor het referentiekader van recentelijk dak- en thuislozen een onrealistische standaard geeft welke opwaartse vergelijking in de hand werkt (Collins, 1996; Olivos et al., 2020). Met dit alles probeert dit onderzoek het sociologische kennishiaat over het

geluk, (acceptatie van de) sociale identiteit en tevredenheid met sociale relaties van dak- en thuislozen in Nederland op te vullen.

3. Methode

Hieronder worden de databeschrijving, de onderzoeksprocedure en de operationalisaties van de variabelen besproken per doelgroep, waarna wordt afgesloten met de analyseopzet.

3.1 Data en procedure

Omdat er twee verschillende steekproefpopulaties (doorsnee Nederlanders én dak- en thuislozen) gebruikt zijn, worden zij hieronder afzonderlijk besproken. Uitgebreide steekproefbeschrijvingen zijn te vinden in Bijlage II, een beknopte vergelijking van een aantal kenmerken uit beide steekproeven met de Nederlandse bevolking staat in Tabel 1.

Tabel 1: Vergelijking van de bevolking, de steekproef van dak- en thuislozen (N=140) en de steekproef van de algemene Nederlanders (N=138) in de verdeling van geslacht, opleidingsniveau en leeftijd^a

	<i>Nederlandse bevolking^b</i>	<i>Dak- en thuislozen</i>	<i>Gepaarde steekproef</i>
Geslacht			
Man	49,6%	91,4%	91,3%
Vrouw	50,4%	8,6%	8,7%
Opleidingsniveau			
Lager opgeleid	69%	86,4%	87,7%
Hoger opgeleid	30%	12,9%	7,2%
Leeftijd			
20 tot 40 jaar	24,8%	23,2%	27,9%
40 tot 65 jaar	34,2%	65,6%	54,6%
65 tot 80 jaar	14,3%	5,6%	10,7%

^a Sommige percentages tellen niet op tot 100% door missende waarden.

^b De cijfers voor de verdeling van geslacht, leeftijd en opleidingsniveau zijn afkomstig van het CBS (2018b, 2019b).

3.1.1 Dak- en thuislozen

In 2018 zijn vragenlijsten afgenomen door twee psychologiestudenten (zie Maanders, 2019; Nijland, 2019) bij een steekproef van dak- en thuislozen (N=142) in Groningen. Voorafgaand aan de dataverzameling zijn drie personen geconsulteerd die jarenlange werkervaring met dak- en thuislozen hebben, en daardoor advies konden geven over de benadering van de doelgroep, de vormgeving van de vragenlijst en omstandigheden waaronder de dataverzameling het best plaats kon vinden. Hieruit kwam naar voren dat vragenlijsten voor dak- en thuislozen niet te lang mochten zijn omdat zij over het algemeen een zeer beperkte concentratiespanne hebben. Daarnaast is een deel van de dak- en thuislozen laaggeletterd (Barczyk, Thompson, & Rew, 2014), of de Nederlandse taal maar beperkt machtig, waardoor de verwoording van de vragen zo eenvoudig mogelijk is gehouden. Vóór het testen

van de vragenlijst is een pilot met vier dak- en thuislozen gedaan. Deelnemers ontvingen een tegemoetkoming van vijf euro.

De respondentenwerving vond plaats in Groningen gedurende vijf maanden. Het onderzoek is aangekondigd door papieren uitnodigingen te verspreiden bij drie voorzieningen voor dak- en thuislozen, namelijk Het Kopland, Leger des Heils en Open Hof (Maanders, 2019; Nijland, 2019). Geïnteresseerden konden zich aanmelden door hun naam op een deelnamelijst te zetten, welke na de wervingsperiode is vernietigd.

De dataverzameling vond uitsluitend 's ochtends plaats, om de kans dat respondenten onder invloed van drugs of alcohol waren tijdens het invullen van de vragenlijst zo klein mogelijk te houden. Hierdoor is de data betrouwbaarder (Maanders, 2019; Nijland, 2019). Voorafgaand aan het onderzoek zijn respondenten mondeling en schriftelijk geïnformeerd over het doel van de dataverzameling, de duur van het invullen van de vragenlijst, en hun rechten als participant. Na ondertekening van de *informed consent* (actieve consent) kregen zij de papieren vragenlijsten waarop zij hun antwoorden konden geven (zie Bijlage 2.4). Indien respondenten tijdens het invullen een vraag hadden over het onderzoek konden zij één van de onderzoekers aanspreken die rondliepen. Dak- en thuislozen hebben waar mogelijk zelf de vragenlijsten ingevuld. In enkele gevallen is dat niet gelukt, bijvoorbeeld door een gebroken arm, een vergeten bril of door laaggeletterdheid, en zijn zij door de onderzoekers geholpen bij het invullen (Jeronimus, z.j.). De gehele procedure van dataverzameling is goedgekeurd door de Ethische Commissie Psychologie (ECP) van de Rijksuniversiteit Groningen.

Voorafgaand aan de analyses is een klein aantal respondenten verwijderd. In de steekproef van de dak- en thuislozen hadden twee respondenten aangegeven jonger dan achttien te zijn. Navraag bij dr. Jeronimus (persoonlijke communicatie, 22 mei 2020) wees uit dat er geen minderjarigen deelgenomen hebben aan het onderzoek: vermoedelijk hadden deze twee respondenten bij wijze van grap een verkeerde leeftijd ingevuld. Omdat het te betwijfelen is of zij de rest van de vragenlijst serieus hadden ingevuld, is gekozen om deze respondenten te verwijderen. Hiermee bleven er 140 dak- en thuisloze respondenten over.

3.1.2 Algemene Nederlandse populatie

Voor de controlegroep van de algemene Nederlandse populatie zijn respondenten geselecteerd uit de dataset van het onderzoeksteam van HoeGekIsNL. Deze data is verzameld door het Interdisciplinair Centrum Psychopathologie en Emotieregulatie (ICPE) van de Rijksuniversiteit Groningen. Het doel van HoeGekIsNL is om mentale gezondheid en bijbehorende zwakte- en sterktepunten op grote schaal te onderzoeken (van der Krieke et al., 2015).

Op 19 december 2013 opende de aanmelding voor het onderzoek op www.hoegekis.nl (van der Krieke et al., 2015). Respondenten werden via een crowdsourcingsprocedure geworven, wat betekent dat zij zichzelf konden aanmelden via de website. Deze manier van respondentenwerving heeft voor

een meer diverse steekproef gezorgd dan andere wervingsprocedures omdat een breed publiek bereikt kon worden en de drempel voor deelname lager was (Gosling, Vazire, Srivastava, & John, 2004). Vóór aanvang van de dataverzameling werd er in lokale en nationale media geadverteerd (van der Krieke et al., 2015).

Respondenten konden deelnemen aan het onderzoek nadat zij een account op de website aangemaakt hadden, met daarin onder andere hun geslacht, geboortejaar en woonplaats. Hierbij kregen zij informatie over de deelnamevereisten en de onderzoeksprocedure. Daaropvolgend kregen respondenten de keuze om aan één of meerdere modules deel te nemen (van der Krieke et al., 2015). De data bestond uit zelfrapportages. Dit onderzoek maakte gebruik van vragen uit twee modules, namelijk de ‘basismodule’ met demografische gegevens en de module ‘welzijn’ met vragen over het geluk en de tevredenheid met sociale contacten (zie Bijlage 2.5). Tijdens het invullen konden vragen niet onbeantwoord gelaten worden (van der Krieke et al., 2015), waardoor non-responses zich concentreren in de volledige module en nauwelijks in de afzonderlijke vragen binnen de modules. Wanneer respondenten een module afgerond hadden kregen zij direct een terugkoppeling met daarin hun eigen scores vergeleken met het gemiddelde van andere respondenten, door middel van bargrafieken. Voor alle respondenten gold een minimumleeftijd van achttien jaar op het moment van deelname. Daarnaast had iedere respondent actief toestemming gegeven om zijn of haar data ter beschikking te stellen aan wetenschappelijk onderzoek.

3.1.3 Paring

Op basis van gelijkenissen in geslacht, leeftijd en opleidingsniveau werden de respondenten van de algemene Nederlandse populatie gepaard aan de dak- en thuisloze respondenten door dr. Jeronimus (z.j.). Door deze paring was de diversiteit in die kenmerken bewust beperkt. Voor een klein aantal respondenten kon geen precieze match gevonden worden; in deze gevallen werd gekozen voor een overeenkomst die zo min mogelijk afweek.

In de gepaarde steekproef van de algemene Nederlandse populatie werden drie respondenten gevonden die niet in Nederland woonden (drie Belgen (2,1%) en één persoon uit een ander land (,7%)). Deze respondenten zijn verwijderd omdat zij niet representatief waren voor de Nederlandse populatie, wat resulteerde in 138 respondenten in deze dataset.

3.2 Operationalisaties

Per onderzoekspopulatie wordt kort de operationalisatie van de variabelen besproken, zie Bijlage 2 voor de uitgebreide uitwerkingen. De verdeling van de variabelen en de analyses zijn te vinden in de Resultatenparagraaf.

3.2.1 Recentelijk en langdurig dak- en thuislozen, en algemene Nederlandse populatie

Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie ‘soorten’ woonsituaties: recentelijk dak- en thuislozen, langdurig dak- en thuislozen en de algemene Nederlandse populatie.

De duur van de dak- en thuisloosheid werd gemeten met de vraag ‘Hoe lang bent u nu opeenvolgend dakloos’, met de mogelijkheid om bij ‘_____ maanden’ het aantal maanden dat men in dak- of thuisloosheid leefde in te vullen. Deze vraag telde twee missende waarden (1,4%). Om te bepalen wanneer iemand recentelijk of langdurig dak- en thuisloos is, werd eerst gezocht in de literatuur naar een gefundeerde grenslijn in de duur van dak- en thuisloosheid. Een eenduidige richtlijn voor het onderscheid van korte versus langdurige dak- en thuisloosheid werd niet gevonden; in voorgaand onderzoek varieert deze grens van zes maanden tot twee jaar (Milburn, Ayala, Rice, Batterham, & Rotheram-Borus, 2006; Rosenthal, Mallett, Milburn, & Rotheram-Borus, 2008; van Laere, de Wit, & Klazinga, 2009). Dit onderzoek heeft gekozen om het onderscheid bij één jaar te maken; respondenten die twaalf maanden of korter in dak- of thuisloos leefden waren recentelijk dak- en thuislozen, wanneer zij dit dertien maanden of langer deden dan waren zij geënclassificeerd als langdurig dak- en thuislozen.

3.2.2 Geluk

Het geluk van zowel de dak- en thuisloze respondenten als de algemene Nederlandse populatie werd gemeten met één vraag: ‘Voelt u zich in het algemeen gelukkig?’. Het gebruik van één schaalitem voor de operationalisering van het concept geluk deed niet af aan de betrouwbaarheid en validiteit (Abdel-Khalek, 2006). Respondenten konden op een schaal van 0 tot en met 10 antwoorden, waarbij een toelichting gegeven werd dat 0 de minimale en 10 de maximale score was. Deze vraag had één missende waarde (,7%) bij de dak- en thuislozen, en drie (2,9%) bij de algemene Nederlanders.

3.2.3 Acceptatie sociale identiteit

Bij dak- en thuislozen werd de acceptatie van de sociale identiteit gemeten middels een verkorte versie van de *Traumatic Grief Inventory Self-Report* (TGI-SR) (Boelen & Smid, 2017). Deze vragen worden normaliter gebruikt om rouwverwerking en -stoornissen te meten. De elf items waren in de vragenlijst voor de dak- en thuislozen aangepast zodat zij de ‘rouw’ van het verlies van een woonplek maten. Vanwege deze aanpassing werden een factoranalyse en een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd om de validiteit en betrouwbaarheid na te gaan (zie Bijlage 2.1.4).

Voorafgaand aan de stellingen stond een korte uitleg voor de respondenten ter verduidelijking: ‘Geef aan in hoeverre u de onderstaande reacties hebt gehad in de afgelopen maand, naar aanleiding van het feit dat u dakloos bent’. Voorbeelditems waren: ‘Ik voelde verwarring over mijn rol in het leven of een verminderd gevoel van eigenwaarde’ en ‘Ik had moeite om mijn dakloosheid te aanvaarden’ (zie Tabel 2 en Bijlage 2.1.4). De antwoordmogelijkheden bij iedere stelling waren ‘nooit’, ‘zelden’, ‘soms’, ‘vaak’ en ‘altijd’. De factor-structuur van deze elf items werd middels een Principale Componenten Analyse (PCA) in kaart gebracht. Uit de PCA kwam naar voren dat de elf items laden op drie verschillende factoren. Items 2, 3, 6, 7, 9, 10 en 11 laden op de eerste factor, items 4, 5 en 8 op de tweede, en stellingen 1 en 10 laden op de derde factor. Dit onderzoek koos ervoor om alleen het eerste hoofdcomponent te gebruiken, omdat deze ten eerste inhoudelijk het concept

acceptatie van de sociale identiteit het best representeerde, en ten tweede omdat het eerste hoofdcomponent reeds een hoog percentage verklaarde variantie bood ($R^2=39,44\%$). Hoewel de twee andere factoren daar wel wat variantie bovenop verklaarden en een eigenwaarde hadden die nét boven het Kaiser criterium (resp. 1,25 en 1,03) zat, waren er verschillende cross-loadings bij deze twee factoren. Daarom werd besloten deze twee minder overtuigende factoren niet te gebruiken in dit onderzoek. Van de zeven stellingen van component 1 werd voor de volledigheid Cronbach's alpha berekend, welke een goede mate van betrouwbaarheid gaf (*Cronbach's* $\alpha=.855$). De stellingen werden vervolgens gehercodeerd zodat een hoge score op een stelling een hoge mate van acceptatie van de sociale identiteit weergaf. De stellingen werden daarna samengevoegd tot één variabele voor de acceptatie van de sociale identiteit door per respondent de gemiddelde score op alle items te berekenen. De nieuwe variabele had vijf missende waarden (3,6%).

Tabel 2: Factorloadingen en communaliteiten (h^2) gebaseerd op Principale Componenten Analyse voor de elf items van de aangepaste Traumatic Grief Inventory Self-Report (TGI-SR)^a (N=131).

	Factor			h^2
	1	2	3	
1. Ik voelde een zeer sterk verlangen naar mijn leven voordat ik dakloos werd	,337		,865	,876
2. Ik voelde verwarring over mijn rol in het leven of een verminderd gevoel van eigenwaarde	,709			,517
3. Ik had moeite om mijn dakloosheid te aanvaarden	,715			,613
4. Ik vermeed plaatsen, voorwerpen of gedachten die mij eraan herinneren dat ik dakloos ben	,557	-,498		,625
5. Ik had moeite om mensen te vertrouwen	,392	,685		,630
6. Ik voelde me bitter gestemd of boos over mijn dakloosheid	,639			,505
7. Ik had moeite om door te gaan met mijn leven (bijvoorbeeld door nieuwe vrienden te maken, nieuwe interesses te ontwikkelen)	,715			,518
8. Ik voelde mij verdoofd	,444	,551		,504
9. Ik vond mijn leven leeg en zonder betekenis als dakloze	,783			,670
10. Ik voelde mij geschokt of verbijsterd over mijn dakloosheid	,732		-,311	,638
11. Ik merkte dat mijn functioneren (bijvoorbeeld in mijn werk, mijn privéleven en sociale leven) ernstig is verslechterd als gevolg van mijn dakloosheid	,694			,525

^a Antwoordmogelijkheden voor de originele items liepen van 1=nooit tot en met 5=altijd.

3.2.4 Tevredenheid sociale relaties

In beide steekproeven werd de tevredenheid met de sociale relaties gemeten met de vraag 'Hoe tevreden bent u met het aantal en de kwaliteit van uw vriendschappen?', met zeven

antwoordmogelijkheden van '0 kan niet slechter' tot '6 kan niet beter', met '3 gemengd (tevreden en ontevreden)' als neutraal (zie Bijlage 2.1.5 en 2.2.3). Twee dak- en thuislozen (1,4%) hadden deze vraag niet beantwoord en waren daarom gecodeerd als missende waarden. In de steekproef van de algemene Nederlandse populatie ontbrak er één waarde (,7%). Deze variabele werd als controlevariabele meegenomen in de analyses van Hypothese 1 en 2, en als moderator in de mediatieanalyse van Hypothese 3. Voor de gemodereerde mediatieanalyse werd er een gecentreerde variant van deze variabele gemaakt.

3.2.5 Controlevariabelen geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en reden

Zowel de dak- en thuislozen als de respondenten uit de gepaarde steekproef werden gevraagd naar hun geslacht (zie Bijlage 2.1.6 en 2.2.4). Mannen werden gecodeerd als 0 (referentiegroep) en vrouwen als 1. In beide steekproeven hadden alle respondenten hun geslacht ingevuld. Er zaten relatief veel mannen in de steekproeven; in beide steekproeven was ruim 91% man tegenover een kleine 9% vrouw.

Er werd onderscheid gemaakt tussen lager en hoger opgeleiden op basis van de definitie van het CBS (2017); respondenten die aangaven een opleiding in het hoger beroepsonderwijs of hoger te hebben voltooid werden gecategoriseerd als '1 hoger opgeleiden', de respondenten met een lager onderwijsniveau werden bij '0 lager opgeleiden' ondergebracht (zie Bijlage 2.1.7 en 2.2.5). Van de dak- en thuislozen had één persoon (,7%) géén opleidingsniveau ingevuld, bij de algemene Nederlandse populatie waren dit er zeven (5,1%).

De leeftijd van de respondenten uit beide steekproeven werd bepaald met de vraag 'Wanneer bent u geboren?', waarbij zij hun geboortemaand en -jaar in konden vullen (zie Bijlage 2.1.8 en 2.2.6). Dit was omgezet naar de leeftijd in jaren. Bij de dak- en thuisloze respondenten waren er vijf missende waarden (3,6%). In de steekproef van de algemene Nederlandse populatie werden respondenten verplicht hun leeftijd in te vullen dus waren er geen missende waarden.

Om de controlevariabele voor de reden van de dak- en thuisloosheid mee te kunnen nemen werd een nominale schaal gemaakt van de open antwoorden op de vraag 'Kunt en wilt u kort omschrijven waarom u dakloos bent?'. Onder de vraag was voldoende ruimte gegeven om een antwoord uit te schrijven. In dit onderzoek was de invloed van de tevredenheid met sociale relaties op de acceptatie van de sociale identiteit van belang. Daarom werd ervoor gekozen om de opgegeven redenen van dak- en thuisloosheid daarop in te delen; lagen zij in de relationele sfeer dan werden zij gecategoriseerd als 1 'relationele oorzaak', de rest werd ondergebracht bij 0 'overig' (zie Bijlage 2.1.9). Van de 140 respondenten hadden er 33 een reden voor hun dak- of thuisloosheid opgegeven die in de relationele sfeer lag (23,6%), hadden 92 respondenten een andere reden gegeven (65,7%), en waren er 15 missende waarden (10,7%).

3.3 Analyseopzet

Met uni-, bi- en multivariate analyses werd de data onderzocht. In de univariate analyses zijn de beschrijvende statistieken gegeven, waardoor er een goed beeld ontstond van de verdeling van de variabelen. Bij de bivariate analyses werden de correlaties tussen de variabelen berekend. Om de verschillende groepen mensen (met betrekking tot geslacht en opleidingsniveau) te vergelijken op basis van de continue variabelen geluk, tevredenheid sociale relaties en leeftijd, werden er *t*-toetsen voor onafhankelijke steekproeven gedaan. Daarnaast is er middels kruistabellen gekeken hoeveel recentelijk en langdurig dak- en thuislozen opgaven dat de reden van hun dak- en thuisloosheid in de relationele sfeer lag.

Vóórdat de multivariate analyses geïnterpreteerd zijn, zijn de modevaluaties van de hypothesetoetsingen besproken. De assumptietoetsing werd behandeld om te bepalen of de assumpties van de lineaire regressieanalyse en de (gemodereerde) mediatieanalyse waren geschonden. Hierbij werd ook besproken of er (significante) uitbijters waren, met behulp van residuen, Leverage, Cook's Distance en Mahalanobis Distance. Vervolgens werd de multicollineariteit besproken door de Variance Inflation Factor (*VIF*). Daarnaast werd er gekeken naar de verklaarde variantie (R^2) van de modellen.

De hypothesetoetsing gebeurde middels een multi-pele regressieanalyse. Hierbij werd per hypothese besproken wat de gevonden resultaten waren. Voor Hypothese 1 ('Langdurig dak- en thuislozen zijn gelukkiger dan recentelijk dak- en thuislozen, en nét zo gelukkig als de algemene Nederlandse populatie') werd een lineaire regressieanalyse met dummy's gebruikt. Hierbij werd de rapportage van het geluk van de algemene Nederlandse populatie en recentelijk dak- en thuislozen vergeleken met langdurig dak- en thuislozen (de referentiegroep). Hypothese 2 ('De mate waarin de duur van dak- en thuisloosheid bijdraagt aan het geluk is afhankelijk van de mate van acceptatie van de sociale identiteit') werd getoetst met behulp van het mediatiemodel (model 4) uit de PROCESS macro in SPSS. Voor Hypothese 3 ('Recentelijk dak- en thuislozen accepteren hun sociale identiteit meer dan langdurig dak- en thuislozen naarmate zij meer tevreden zijn met hun sociale relaties') werd gebruik gemaakt van het gemodereerde mediatiemodel (model 7) uit dezelfde macro. In alle modellen zijn de controlevariabelen geslacht, opleidingsniveau en leeftijd toegevoegd, in de lineaire regressieanalyse (H1) en de mediatieanalyse (H2) werd ook de tevredenheid met de sociale relaties toegevoegd.

Tot slot werden er additionele analyses gedaan voor H2 en H3. Hierbij werden verschillende controlevariabelen gebruikt, en werd de duur van de dak- en thuisloosheid als continue in plaats van dichotome variabele meegenomen. Alleen noemenswaardige resultaten zijn besproken.

4. Resultaten

Er werd uitgegaan van een significantieniveau van 5% ($\alpha=,05$), tenzij anders vermeld.

4.1 Beschrijvende statistieken

4.1.1 Univariate analyse

De beschrijvende statistieken zijn per steekproef weergegeven in Tabel 3. Dak- en thuislozen waren gemiddeld 45,63 jaar oud en waren relatief tevreden met hun sociale relaties ($\bar{x}=3,43$). De doorsnee Nederlanders waren met 46,18 jaar gemiddeld iets ouder, en net zo sociaal tevreden ($\bar{x}=3,58$).

Daarnaast gaven algemene Nederlanders ($\bar{x}=6,20$) aan iets gelukkiger te zijn dan dak- en thuislozen ($\bar{x}=5,92$). Dit verschil was echter niet significant ($t(274)=1,078$; $p=,282$) (zie Bijlage 3.1.3).

Tabel 3: Beschrijving van de gebruikte variabelen bij de dak- en thuislozen ($N=140$) en de algemene Nederlanders^b ($N=138$)^a.

	Dak- en thuislozen				Algemene Nederlanders			
	Gem. (SD) ^a	Min.	Max.	N	Gem. (SD) ^a	Min.	Max.	N
Geluk	5,92 (2,08)	0	10	139	6,20 (2,18)	0	10	137
Duur dak- en thuisloosheid								
0 = langdurig	47,1%	0	1	138	-			
1 = recentelijk	52,9%							
Acceptatie sociale identiteit	1,74 (.86)	0	4	135	-			
Tevredenheid sociale relaties	3,43 (1,55)	0	6	138	3,58 (1,64)	0	6	137
Geslacht								
0 = man	91,4%	0	1	140	91,3%	0	1	138
1 = vrouw	8,6%				8,7%			
Opleidingsniveau								
0 = lager opgeleid	87,1%	0	1	139	92,4%	0	1	131
1 = hoger opgeleid	12,9%				7,6%			
Leeftijd	45,63 (13,72)	19	79	135	46,18 (14,45)	18	76	138
Reden dak- en thuisloosheid								
0 = overig	73,6%	0	1	125	-			
1 = relationeel	26,4%							

^a Bij nominale variabelen is de frequentieverdeling in percentages gegeven.

^b De variabelen zonder waarden zijn niet gemeten bij de algemene Nederlanders.

4.1.2 Bivariate analyse

De correlatietabellen van de variabelen uit beide datasets zijn te vinden in Bijlage 3.2. De eerste opvallende correlatie was positieve samenhang tussen het geluk en de acceptatie van de sociale identiteit van dak- en thuislozen ($r=,348$; $p<,001$). Daarnaast was er een gemiddeld-grote sterkte van samenhang tussen het geluk en de sociale tevredenheid ($r=,462$; $p<,001$). Deze laatste twee variabelen (geluk en sociale tevredenheid) hingen iets minder sterk samen in de combineerde dataset waarin ook de algemene Nederlanders opgenomen waren ($r=,411$; $p<,001$). Om te bepalen of de correlaties van het geluk en de sociale tevredenheid in beide datasets onderling significant verschilden werden zij met

Fisher's Z transformaties naar 95%-betrouwbaarheidsintervallen (BHI) omgerekend (zie Bijlage 3.2.3). Het interval van de correlatie van de dak- en thuislozen [,319, ,584] overlapt vrijwel helemaal met dat van de gecombineerde dataset [,307, ,505]. Dit betekent dat de samenhang van geluk en sociale tevredenheid niet significant verschillend was in beide datasets.

Correlaties tussen dichotome variabelen (zoals de duur van dak- en thuisloosheid en het opleidingsniveau) en continue variabelen (zoals geluk en leeftijd), zijn discutabel omdat correlaties uitgaan van een lineair verband (Agresti & Finlay, 2009, pp. 270-271). Daarom werden ook *t*-toetsen voor onafhankelijke steekproeven gedaan (zie Tabel 4 en 5). Hiermee konden de verschillen tussen mannen en vrouwen, én lager en hoger opgeleiden in hun scores op geluk, tevredenheid met sociale relaties en leeftijd onderzocht worden. Om kanskapitalisatie door het uitvoeren van meerdere toetsen te voorkomen werd gebruik gemaakt van de Bonferroni-correctie, waardoor er voor de *t*-toetsen een significantieniveau van 2,5% ($\alpha=,025$) gelde (Agresti & Finlay, 2009, pp. 377-378) (zie Bijlage 3.3).

Tabel 4: *T*-toetsen voor vergelijking van mannen en vrouwen, en lager en hoger opgeleiden in scores op geluk, tevredenheid sociale relaties en leeftijd bij respondenten uit de dataset met zowel de algemene Nederlanders als de dak- en thuislozen.

	Geslacht				<i>t</i>	<i>Cohen's d</i>
	Man		Vrouw			
	<i>Gem. (SD)</i>	<i>N</i>	<i>Gem. (SD)</i>	<i>N</i>		
Geluk	6,12 (2,12)	252	5,42 (2,21)	24	1,55	-,32
Tevredenheid sociale relaties	3,52 (1,57)	251	3,42 (1,86)	24	,30	-,06
Leeftijd	46,86 (13,65)	249	36,08 (14,91)	24	3,66*	-,75
	Opleidingsniveau				<i>t</i>	<i>Cohen's d</i>
	Lager opgeleid		Hoger opgeleid			
	<i>Gem. (SD)</i>	<i>N</i>	<i>Gem. (SD)</i>	<i>N</i>		
Geluk	5,95 (2,17)	241	6,50 (1,67)	28	-1,30	,28
Tevredenheid sociale relaties	3,45 (1,62)	239	3,89 (1,50)	28	-1,39	,28
Leeftijd	46,18 (13,88)	238	42,59 (14,81)	27	1,26	-,25

* Significant bij $p<,025$; tweezijdige toets.

Tabel 4 laat zien dat mannen uit de gecombineerde dataset (met dak- en thuislozen én algemene Nederlanders) gemiddeld bijna 11 jaar ouder waren dan vrouwen ($t(271)=3,66$; $p<,001$; $d=-,75$); mannen waren gemiddeld 46,86 jaar, terwijl vrouwen 36,08 jaar waren. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat er aanzienlijk minder vrouwen dan mannen in de steekproef zaten, wat ervoor gezorgd heeft dat meting van de gemiddelde leeftijd van de vrouwen ($SE=3,04$) minder betrouwbaar was dan die van de mannen ($SE=,87$).

Tabel 5 laat de resultaten van de *t*-toetsen in de steekproef met alleen de dak- en thuislozen zien. Daar moet opgemerkt worden dat, hoewel het verschil niet significant was, hoger opgeleide dak- en thuislozen meer tevreden waren met hun sociale relaties dan lager opgeleiden ($t(135)=-1,49$; $p=,139$; $d=,37$). Ook was opvallend dat het verschil tussen mannen en vrouwen in tevredenheid met de sociale relaties lager was in de dataset met alleen dak- en thuisloze respondenten; waar de gecombineerde dataset een verschil van ,10 punten op tevredenheid met de sociale relaties liet zien ten gunste van de mannen, was dit bij dak- en thuislozen ,48 punten. Er waren aanzienlijk minder hoger dan lager opgeleiden in de steekproef, net als vrouwen tegenover mannen, wat ook besproken zal worden bij de discussie.

Tabel 5: *t*-toetsen voor vergelijking van mannen en vrouwen, en lager en hoger opgeleiden in scores op geluk, tevredenheid sociale relaties en leeftijd bij dak- en thuisloze respondenten.

	Geslacht				<i>t</i>	Cohen's <i>d</i>
	Man		Vrouw			
	Gem. (SD)	<i>N</i>	Gem. (SD)	<i>N</i>		
Geluk	5,99 (2,03)	127	5,17 (2,52)	12	1,32	-,36
Tevredenheid sociale relaties	3,48 (1,54)	126	3,00 (1,65)	12	1,02	-,30
Leeftijd	46,58 (13,26)	123	35,92 (15,17)	12	2,62*	-,75
	Opleidingsniveau				<i>t</i>	Cohen's <i>d</i>
	Lager opgeleid		Hoger opgeleid			
	Gem. (SD)	<i>N</i>	Gem. (SD)	<i>N</i>		
Geluk	5,82 (2,13)	121	6,61 (1,65)	18	-1,52	,42
Tevredenheid sociale relaties	3,36 (1,54)	119	3,94 (1,63)	18	-1,49	,37
Leeftijd	45,72 (13,54)	117	43,88 (14,87)	17	,52	-,13

* Significant bij $p<,025$; tweezijdige toets.

Als laatste werd er door middel van een kruistabel gekeken naar de verdeling van de recentelijk en langdurig dak- en thuislozen in de door hun opgegeven reden voor dak- en thuisloosheid (zie Bijlage 3.4). Van de recentelijk dak- en thuislozen gaf 25,5% aan dat de reden voor hun leefsituatie in de relationele sfeer lag, tegenover 74,5% die een andere reden opgaf. Eenzelfde soort verdeling was te zien bij de langdurig dak- en thuislozen, waar 27,9% aangaf dat de reden voor hun leefsituatie wél, en 72,1% niet in de relationele sfeer lag. Mensen die door een oorzaak in de relationele sfeer dak- of thuisloos werden, waren daarmee in beide groepen in de minderheid.

4.2 Modevaluatie

4.2.1 Assumptietoetsing

Bij iedere regressieanalyse die gedaan werd, werd bepaald of er aan de assumpties was voldaan (zie Bijlage 3.6). De eerste assumptie is dat er sprake was van onafhankelijke observaties, waarbij gekeken werd naar de methode van dataverzameling (zie Bijlage 3.6.1). Hoewel de respondentenwerving niet

kon garanderen dat er onafhankelijkheid was tussen de respondenten, werd aangenomen dat er geen ernstige schending van de assumptie van onafhankelijke observaties was bij de dak- en thuisloze respondenten. De assumptie was bij de gepaarde steekproef van de respondenten van de algemene Nederlandse populatie per definitie geschonden; zij waren geselecteerd vanwege hun gelijkenissen met de dak- en thuisloze respondenten. Het onderzoek heeft hier opzettelijk voor gekozen, waardoor deze schending niet bezwaarlijk was. De gepaarde steekproef heeft immers als voordeel dat er geen (grote) verschillen bestonden in een aantal demografische kenmerken van respondenten tussen beide steekproeven.

De tweede assumptie is dat er een lineair verband was tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Hiervoor werd ten eerste gekeken naar de correlaties (zie Bijlage 3.2.1). Bij de gecombineerde dataset werd er alleen een significante correlatie gevonden tussen de afhankelijke variabele geluk en de controlevariabele tevredenheid met de sociale relaties. Een lineair verband kon dus niet met zekerheid vastgesteld worden. Hierom werd er ook gekeken naar het spreidingsdiagram (zie Bijlage 3.6.2). Het spreidingsdiagram liet een kanteling in de verdeling zien. Er werd daarom van uitgegaan dat er een lichtelijke schending was van de assumptie van lineariteit. Deze schending wordt verder besproken bij de discussie. De correlaties van de variabelen in de dataset met alleen de dak- en thuisloze respondenten lieten zien dat de afhankelijke variabele geluk met alle onafhankelijke variabelen samenhang, behalve met de controlevariabelen (zie Bijlage 3.2.2). Het spreidingsdiagram van deze data liet zien dat er ook hier een lichte kanteling in de verdeling was, maar dat er verder geen reden was om aan te nemen dat de lineariteit geschonden werd (zie Bijlage 3.6.2).

De derde assumptie, homoscedasticiteit, veronderstelt dat de residuen een constante verdeling hebben voor de verschillende niveaus van de afhankelijke variabele. Voor de controle van deze aanname werden dezelfde spreidingsdiagrammen gebruikt als bij de aanname van lineariteit (zie Bijlage 3.6.2). Het spreidingsdiagram uit de gecombineerde dataset liet zien er geen systematische afwijking in de spreiding rond de nullijn zichtbaar was, afgezien van de gekantelde verdeling. Hierom werd er vanuit gegaan dat er geen bezwaarlijke schending van de assumptie van homoscedasticiteit was in de gecombineerde dataset. In de dataset met alleen de dak- en thuisloze respondenten was er, net als in de gecombineerde dataset, geen reden om aan te nemen dat de aanname van homoscedasticiteit werd geschonden; zowel het spreidingsdiagram van de residuen als die van de scores van recentelijk en langdurig dak- en thuislozen op het geluk gaven geen reden tot zorg.

De laatste assumptie is dat de residuen van de afhankelijke variabele een normale verdeling volgden. In de gecombineerde dataset liet het histogram een 'piekige' afwijking zien, welke terugkwam in het PP-plot als een lichte curve (zie Bijlage 3.6.4). Er mocht daarmee niet aangenomen worden dat de verdeling van de residuen geheel normaal was. Regressieanalyses zijn echter robuust tegen lichte afwijkingen van de normale verdeling (Ernst & Albers, 2017), waardoor ervan uitgegaan

werd dat de afwijkingen geen problematische schending van de assumptie van normaliteit waren. De assumptie van normaliteit in de dataset met alleen de dak- en thuisloze respondenten lijkt niet te worden geschonden op basis van het histogram en het PP-plot (zie Bijlage 3.6.4). Hoewel eenzelfde soort ‘piekigheid’ gezien werd als bij de gecombineerde dataset, was het in deze verdeling zonder de algemene Nederlandse respondenten minder heftig. Dit kan een indicatie zijn dat een deel van de ‘piekigheid’ veroorzaakt werd door de algemene Nederlanders. Ook bij de dataset met de dak- en thuisloze respondenten werd aangenomen dat er aan de assumptie van normaliteit werd voldaan.

4.2.2 Uitbijterdetectie en multicollineariteit

De uitbijterdetectie werd gedaan met behulp van twee soorten residuen (studentized en gestandaardiseerde residuen) en verschillende maten voor uitbijters (Cook’s Distance, Leverage en Mahalanobis Distance); uitgebreide uitwerkingen zijn te vinden in Bijlage 3.7.

Als eerste werd er gekeken naar de uitbijters en multicollineariteit van de gecombineerde dataset. Er werden twee respondenten gevonden die verdachte afwijkingen lieten zien in de residuen. Nadere inspectie van de antwoorden van deze respondenten liet zien dat er geen reden was om aan te nemen dat zij de vragenlijsten niet serieus ingevuld hadden, waardoor er geen reden was om deze twee respondenten uit de dataset te verwijderen. Ten tweede werd er gekeken naar de Cook’s Distance, Leverage en Mahalanobis Distance; geen enkele respondent was een problematische uitbijter op een van deze afstandsmaten. Tot slot werd onderzocht of er sprake was van multicollineariteit in de gecombineerde dataset door middel van de *VIF*-waarden. Deze waarden geven aan in hoeverre de onafhankelijke variabelen hetzelfde deel van de variantie van het geluk verklaarden. Geen enkele variabele had een *VIF*-waarde die aanleiding gaf voor de verdenking van multicollineariteit.

Bij de dataset met alleen de dak- en thuisloze respondenten werd gebruik gemaakt van alle variabelen die in de gemodereerde mediatieanalyse werden gebruikt. De uitbijterdetectie gaf geen reden om respondenten te verwijderen uit de dataset, en de *VIF*-waarden lieten zien dat er geen sprake was van multicollineariteit.

4.3 Hypothesetoetsing

4.3.1 Hypothese 1

Hypothese 1 (‘Langdurig dak- en thuislozen zijn gelukkiger dan recentelijk dak- en thuislozen, en *nét* zo gelukkig als de algemene Nederlandse populatie’) werd getoetst met een lineaire regressieanalyse. De onafhankelijke variabelen zijn stapsgewijs toegevoegd aan het model; Model 1 bevatte alleen de variabelen voor de woonsituatie, Model 2 had daarnaast de controlevariabelen voor het geslacht, het opleidingsniveau, de leeftijd en de tevredenheid met de sociale relaties (zie Tabel 6 en Bijlage 3.5.1). De dummy’s voor de woonsituatie van recentelijk dak- en thuislozen en de algemene Nederlanders werden toegevoegd, hiermee vormden langdurig dak- en thuislozen de referentiegroep.

Voor de modelfit werd gekeken naar de proportie verklaarde variantie (R^2_{adj}). Het model dat de eerste hypothese toetste verklaarde slechts ,9% van variantie in geluk tussen participanten ($R^2_{adj}=.009$). In het tweede model, waar de controlevariabelen aan toegevoegd waren, werd met 17,2% een aanzienlijk groter deel van de variantie van geluk verklaard ($R^2_{adj}=.172$). Het toevoegen van de controlevariabelen zorgde voor een toename van 16,3%, wat liet zien dat de controlevariabelen zorgden voor een betere modelfit. Het tweede model mét deze controlevariabelen werd dan ook gebruikt om Hypothese 1 te toetsen.

Tabel 6: Resultaten van een stapsgewijze regressieanalyse met geluk als afhankelijke, woonsituatie als onafhankelijke en geslacht, opleidingsniveau, leeftijd en tevredenheid met sociale relaties als controlevariabelen.

	Model 1			Model 2		
	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>	<i>Bèta</i>	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>	<i>Bèta</i>
Constante	6,309 (.257)	,000		5,105 (.556)	,000	
Recentelijk dak- en thuisloos (0=nee; 1=ja)	-,737 (.370)	,047*	-,149	-,733 (.343)	,034*	-,148
Algemene Nederlander (0=nee; 1=ja)	-,209 (.317)	,510	-,049	-,239 (.292)	,412	-,056
Geslacht (0=man; 1=vrouw)				-,737 (.429)	,087	-,100
Opleidingsniveau (0=laag; 1=hoog)				,155 (.402)	,701	,022
Leeftijd				-,013 (.009)	,142	-,087
Tevredenheid sociale relaties				,535 (.076)	<,001**	,402
R^2 (aangepast)		,009			,172	
Partiële <i>F</i>	2,140	,120		13,693	<,001**	
<i>N</i>		261			261	

** significant bij $p < ,01$; * significant bij $p < ,05$.

Uit de analyse bleek dat recentelijk dak- en thuislozen significant minder gelukkig waren dan langdurig dak- en thuislozen ($b = -,733$; $p = ,034$), gecontroleerd voor de andere variabelen. Dit betekent dat recentelijk dak- en thuislozen gemiddeld ,733 punten lager scoorden op geluk dan langdurig dak- en thuislozen. Hoewel langdurig dak- en thuislozen gemiddeld ,239 punten hoger op geluk scoorden dan de algemene Nederlanders, was dit verschil niet significant ($b = -,239$; $p = ,412$). Deze bevindingen waren ondersteunend voor de eerste hypothese die stelde dat langdurig dak- en thuislozen gelukkiger zijn dan recentelijk dak- en thuislozen, en even gelukkig als de algemene Nederlandse populatie.

De invloed van de tevredenheid met de sociale relaties bleek eveneens een significante voorspeller voor geluk ($b = ,535$; $p < ,001$). Dit betekende dat langdurig dak- en thuislozen (de

referentiegroep) die één eenheid hoger scoorden op de tevredenheid met hun sociale relaties gemiddeld ,535 hoger scoorden op geluk. Model 2 liet daarnaast zien dat de leefsituatie als recentelijk dak- en thuisloze ($B\grave{e}ta=-,148$) en (vooral) de tevredenheid met de sociale relaties ($B\grave{e}ta=,402$) de grootste invloed hadden op het geluksgevoel. Dit betekende dat het geluk voornamelijk bepaald werd door de duur van de dak- en thuisloosheid en de sociale tevredenheid, mits de andere variabelen gelijk bleven.

4.3.2 Hypothese 2

De tweede hypothese van dit onderzoek luidde: ‘De mate waarin de duur van dak- en thuisloosheid bijdraagt aan het geluk is afhankelijk van de mate van acceptatie van de sociale identiteit’. Deze hypothese werd enkel in de groep dak- en thuislozen getoetst.

De modelfit van het totale effect van de mediatieanalyse liet zien dat er 26,7% van de variantie in het geluk werd verklaard door de duur van de dak- en thuisloosheid. De modelfit van het model waarin de invloed van de acceptatie van de sociale identiteit op het geluk meegenomen werd was met 35,9% significant hoger ($p<,001$), wat wil zeggen dat de acceptatie van de sociale identiteit van belang is in het onderzoek naar geluk onder dak- en thuislozen.

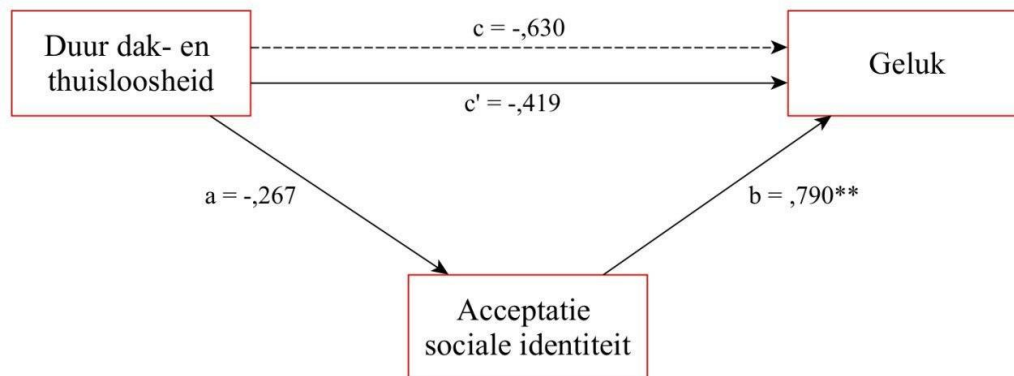
Tabel 7: Resultaten van een regressieanalyse met geluk als afhankelijke, duur van dak- en thuisloosheid als onafhankelijke, acceptatie sociale identiteit als mediërende variabele

	Model 1 ^a		Model 2 ^b		Model 3 ^b	
	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>
Constante	1,624 (,350)	,000	4,747 (,782)	,000	3,464 (,798)	,000
Duur dak- en thuisloosheid (0=langdurig; 1=recentelijk)	-,267 (,152)	,082	-,630 (,340)	,066	-,419 (,323)	,197
Geslacht (0=man; 1=vrouw)	,066 (,261)	,800	-,654 (,583)	,264	-,707 (,547)	,199
Opleidingsniveau (0=laag; 1=hoog)	,399 (,220)	,073	,247 (,492)	,616	-,068 (,468)	,885
Leeftijd	-,001 (,006)	,856	-,015 (,013)	,239	-,014 (,012)	,236
Tevredenheid sociale relaties	,073 (,050)	,144	,642 (,111)	<,001**	,585 (,105)	<,001**
Acceptatie sociale identiteit					,790 (,192)	<,001**
R^2 (aangepast)	,079		,267		,359	
<i>N</i>	126		126		126	

** significant bij $p<,01$; * significant bij $p<,05$.

^a afhankelijke variabele is acceptatie sociale identiteit; ^b afhankelijke variabele is geluk.

Het directe effect van de duur van dak- en thuisloosheid op geluk was niet significant ($b=-,630$; $p=,066$). Dit betekent dat er géén bewijs gevonden werd dat langdurig dak- en thuislozen gelukkiger zijn dan recentelijk dak- en thuislozen. Ook na de inclusie van de mediërende variabele acceptatie van de sociale identiteit was dit directe effect niet significant ($b=-,419$; $p=,197$). Het effect van de acceptatie van de sociale identiteit op het geluk (pad b, Figuur 1) was wél significant ($b=,790$; $p<,001$). De tevredenheid met de sociale relaties ($b=,585$; $p<,001$), hier opgenomen als controlevariabele, was ook van significant belang voor het geluk van dak- en thuislozen.

Figuur 1: Pad diagram van de belangrijkste variabelen in het mediatiemodel, waarbij c' het directe effect van de duur van dak- en thuisloosheid op het geluk is, pad c het totale effect, en $a*b$ het indirecte effect.

Wanneer gekeken werd naar de invloed van de duur van de dak- en thuisloosheid op de acceptatie van de sociale identiteit (pad a in Figuur 1) werd duidelijk dat deze invloed niet significant was ($b=-,267$; $p=,082$). Hayes (2009, 2018) stelde dat de afwezigheid van significantie in pad a niet per se hoefde te betekenen dat er geen sprake kon zijn van een mediërende werking. Er moest volgens hem ook gekeken worden naar de grootte en significantie van het indirecte effect van de duur van dak- en thuisloosheid op het geluk, in dit onderzoek: $-,245$ met een 95%-BHI $[-,541, ,013]$. Het indirecte effect was ook niet significant omdat het nulpunt binnen de grenzen van het BHI ligt. Binnen de groep dak- en thuislozen werd dan ook géén ondersteuning gevonden voor de hypothese dat langdurig daklozen gelukkiger zijn omdat zij hun sociale identiteit in hogere mate accepteren. Het gemis van een significante relatie in de mediatie-keten lag in pad a: het pad waar bij de derde hypothese een moderatie-effect werd toegevoegd. Mogelijk geeft de gemodereerde mediatiëanalyse meer inzicht in het onderliggend proces.

4.3.3 Hypothese 3

De derde hypothese ('Recentelijk dak- en thuislozen accepteren hun sociale identiteit meer dan langdurig dak- en thuislozen naarmate zij meer tevreden zijn met hun sociale relaties') werd getoetst met een gemodereerde mediatiëanalyse. De voorspellers verklaarden gezamenlijk 19,31% van de variantie in geluk bij dak- en thuislozen. In de verandering van de verklaarde variantie was te zien dat de interactieterm vrijwel niets toevoegde ($R^2_{change}=,012$) en dat de tevredenheid met de sociale relaties geen significant modererend effect had op de mate waarin recentelijk dak- en thuislozen hun sociale identiteit accepteerden ($b=,121$; $p=,222$). Er moet wel opgemerkt worden dat één van de conditionele

effecten van sociale tevredenheid op de relatie tussen duur van de dak- en thuisloosheid en acceptatie van de sociale identiteit, significant was: de laagste waarde van het conditionele effect onderscheidde zich significant van het nulpunt ($b=-,450$; $p=,037$). Dit resultaat dient met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden omdat de interactieterm niet significant was, én het BHI van dit conditionele effect overlapte met de BHI's van de andere effecten. Het gevonden resultaat is mogelijk een *indicatie* dat recentelijk dak- en thuislozen die ontevreden zijn over hun sociale relaties, hun sociale identiteit minder accepteren dan hun langdurig dak- en thuisloze tegenhangers. Uit de analyse bleek verder dat de recentelijk dak- en thuislozen die minder tevreden waren met hun sociale relaties, en hun sociale identiteit minder accepteerden, mogelijk ook aangaven ongelukkiger te zijn dan andere dak- en thuislozen (recentelijk én langdurig) die tevreden waren met hun sociale relaties (95%-BHI van het indirecte effect van de lage groep [-,945, -,008]).

Tabel 8: Resultaten van de gemedereerde mediatieanalyse met geluk als afhankelijke, duur dak- en thuisloosheid als onafhankelijke, acceptatie van de sociale identiteit als mediërende en tevredenheid met de sociale relaties (gecentreerd) als modererende variabele.

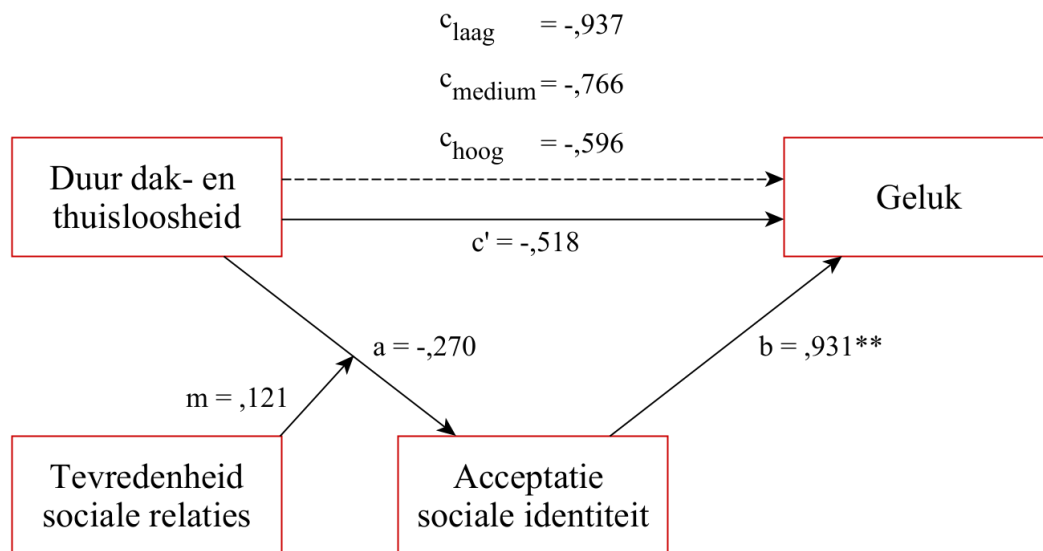
	Model 1 ^a		Model 2 ^b	
	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>	<i>b</i> (<i>SE</i>)	<i>p</i>
Constante	1,899 (.302)	,000	5,287 (.812)	,000
Duur dak- en thuisloosheid (0=langdurig; 1=recentelijk)	-,270 (.152)	,077	-,518 (.361)	,154
Tevredenheid sociale relaties	,018 (.067)	,791		
Interactieterm	,121 (.099)	,222		
Geslacht (0=man; 1=vrouw)	,044 (.261)	,866	-,962 (.609)	,117
Opleidingsniveau (0=laag; 1=hoog)	,382 (.220)	,085	,195 (.521)	,708
Leeftijd	-,001 (.006)	,821	-,014 (.013)	,280
Acceptatie sociale identiteit			,931 (.212)	<,001**
<i>R</i> ²	,091		,193	
<i>Partiële F</i>	1,979	,074	5,743	<,001**
<i>N</i>	126		126	

** significant bij $p<,01$; * significant bij $p<,05$.

^a afhankelijke variabele is acceptatie sociale identiteit; ^b afhankelijke variabele is geluk.

De padcoëfficiënten in Figuur 2 werden berekend met behulp van de hellingscoëfficiënten, de directe en de indirecte effecten (zie Bijlage 3.5.3). Het directe effect (pad c') liet zien dat recentelijk dak- en thuislozen gemiddeld -,518 lager scoorden op geluk dan langdurig dak- en thuislozen. Het indirecte effect had drie mogelijke conditionele effecten van de moderator, wat betekende dat

recentelijk dak- en thuislozen die een lage, midden of hoge mate van sociale tevredenheid rapporteerden (paden ab_{laag} , ab_{midden} , ab_{hoog}), hun sociale identiteit respectievelijk in lage, midden of hoge mate accepteerden. Wanneer het directe effect bij deze indirecte opgeteld werd, dan werd zichtbaar wat het totale effect van de tevredenheid met de sociale relaties op het geluk van recentelijk dak- en thuislozen was: $c_{\text{laag}} = -,937$, $c_{\text{midden}} = -,766$ en $c_{\text{hoog}} = -,596$. Deze totale effecten lieten zien dat de verklarende kracht voor het geluk van de sociaal ontevreden recentelijk dak- en thuislozen het grootst was.

Figuur 2: Pad diagram van de belangrijkste variabelen in het gemodereerde mediatiemodel, waarbij c' het directe effect van de duur van dak- en thuisloosheid op het geluk is, de drie c -paden de verschillende conditionele effecten aangeven, en pad m is het moderatie-effect.

4.3.4 Additionele analyses

Er werden zeven additionele analyses gedaan (zie Bijlage 3.5.4), waarvan alleen bijzondere bevindingen besproken zullen worden. In een additionele analyse van Hypothese 2 bleek het effect van de duur van dak- en thuisloosheid op het geluk significant ($b = -,755$; $p = ,050$) wanneer de tevredenheid met de sociale relaties niet als controlevariabele meegenomen werd. Dit betekende dat recentelijk dak- en thuislozen gemiddeld ,755 punten lager rapporteerden op geluk dan langdurig dak- en thuislozen, wanneer de sociale tevredenheid niet in acht genomen werd. Daarnaast bleek in een additionele analyse van Hypothese 3 dat opleidingsniveau een significante voorspeller was voor de acceptatie van de sociale identiteit ($b = ,442$; $p = ,048$), wanneer de duur van dak- en thuisloosheid als continue variabele werd meegenomen en met de reden van dak- en thuisloosheid als additionele controlevariabele. Dit wil zeggen dat hoger opgeleiden in deze analyse gemiddeld met ,442 hun sociale identiteit meer accepteerden dan lager opgeleiden. De overige bevindingen van deze analyses verschilden niet noemenswaardig met de hierboven beschreven resultaten.

5. Conclusie en discussie

Dak- en thuislozen leven middenin de samenleving, maar staan er toch ver buiten. Dit onderzoek wil met een positieve insteek kijken naar dak- en thuisloosheid, in plaats van focussen op de negatieve

aspecten. Over de positieve aspecten is immers nog weinig bekend. In dit onderzoek is onderzocht of recentelijk en langdurig dak- en thuislozen verschillen in hun gelukservaring, vergeleken met algemene Nederlanders. Naast literatuuronderzoek zijn er verschillende analyses uitgevoerd op data van algemene Nederlanders en dak- en thuislozen om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De resultaten laten zien dat langdurig dak- en thuislozen gelukkiger zijn dan recentelijk dak- en thuislozen, en *nét* zo gelukkig als algemene Nederlanders. De acceptatie van de sociale identiteit speelt een grote rol in het geluksgevoel, maar er kon geen bewijs gevonden worden dat de duur van de dak- en thuisloosheid en de tevredenheid met sociale relaties van invloed zijn op de mate van die acceptatie.

Het geluk van langdurig en recentelijk dak- en thuislozen én de algemene populatie

De eerste hypothese van dit onderzoek stelde dat langdurig dak- en thuislozen gelukkiger zijn dan recentelijk dak- en thuislozen, en *nét* zo gelukkig als de algemene Nederlandse populatie. De resultaten van dit onderzoek ondersteunen deze hypothese. Deze bevinding zou verklaard kunnen worden vanuit de wetenschap dat geluk een relatief fenomeen is (Kahneman & Krueger, 2006; Schkade & Kahneman, 1998; Veenhoven, 1983). Langdurig dak- en thuislozen zijn meer gewend aan hun leefsituatie dan recentelijk dak- en thuislozen, en hebben beter hun draai kunnen vinden. Zij vergelijken zichzelf met een passender referentiekader dan recentelijk dak- en thuislozen doen, welke vermoedelijk vooral gelijken van vóór hun dak- of thuisloosheid bevat (McPherson et al., 2001). Vermoedelijk is ook het referentiemoment waaraan recentelijk dak- en thuislozen hun huidige geluk ijkten niet langer reëel omdat hun leefsituatie drastisch veranderd is. Daarnaast hebben recentelijk dak- en thuislozen net een grote levensgebeurtenis (woningverlies) achter de rug, en hebben zij nog geen dagelijkse routine kunnen vinden; het kost hen meer tijd en energie om in hun primaire levensbehoeften te voorzien, zoals voldoende eten en een veilige slaapplek (Maslow, 1943).

Het gevonden resultaat dat langdurig dak- en thuislozen net zo gelukkig zijn als de algemene Nederlandse populatie laat zien dat materiele zaken ondergeschikt zijn aan andere levensbehoeften waar het de gelukservaring betreft: het spreekwoord ‘geld maakt niet gelukkig’ lijkt hier dus op te gaan. Ondanks deze bevinding blijft het wel belangrijk om te realiseren dat dak- en thuisloosheid een schrijnende situatie is, welke zoveel mogelijk voorkomen en verholpen dient te worden.

De acceptatie van de sociale identiteit en de duur van dak- en thuisloosheid

Hypothese 2 veronderstelde dat de mate waarin de duur van dak- en thuisloosheid bijdraagt aan het geluk afhankelijk is van de mate van acceptatie van de sociale identiteit. Hoewel de acceptatie van de sociale identiteit zorgt voor een groter geluksgevoel, kon niet bewezen worden dat langdurig dak- en thuislozen een hogere mate van acceptatie hebben van hun sociale identiteit dan recentelijk dak- en thuislozen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat het verlies van een woning veelal een langdurig proces is van bijvoorbeeld baanverlies, (ontwikkeling van) psychische problemen en schuldopbouw, waarbij dak- en thuisloosheid al langere tijd op de loer ligt (Crane et al., 2005; van Laere et al., 2009).

Iemand kan zich mentaal voorbereiden op de dak- en thuisloosheid, en daardoor al wennen aan de bijbehorende sociale identiteit. Recentelijk dak- en thuislozen kunnen daardoor mogelijk sneller dan verwacht de nieuwe sociale identiteit accepteren. Voor langdurig dak- en thuislozen zou het tegenovergestelde kunnen gelden: zij kunnen de sociale identiteit als dak- of thuisloze, en het bijbehorende stigma (McCarthy, 2013; Padgett et al., 2008), beu worden, waardoor zij meer snakken naar verandering. Mogelijk hebben de dak- en thuislozen met een zeer sterke mate van acceptatie of afwijzing van de sociale identiteit ervoor gezorgd dat het verwachte effect niet gevonden is; deze groepen kunnen elkaar uitgeevend hebben.

De tevredenheid met sociale relaties en de acceptatie van de sociale identiteit

De laatste hypothese stelde dat recentelijk dak- en thuislozen hun sociale identiteit meer accepteren naarmate zij meer tevreden zijn met hun sociale relaties. Deze hypothese vindt geen ondersteuning in de resultaten; de sociale tevredenheid van recentelijk dak- en thuislozen heeft geen invloed op de mate waarin zij hun sociale identiteit accepteren. Een mogelijke verklaring voor het uitblijven van het verwachte effect is dat er enkel gekeken is naar de tevredenheid over vriendschappelijke relaties. Hierbij worden andere belangrijke contacten, bijvoorbeeld met familieleden, niet meegenomen. Het is mogelijk dat juist deze relaties veel invloed hebben op de sociale identiteit; familieleden hebben onderling veelal sterkere banden dan vrienden (Wellman & Wortley, 1989), waardoor de overgang van referentiekaders bij recentelijk dak- en thuislozen vertraagd kan worden. Daarnaast heeft dit onderzoek veronderstelt dat de vriendschappelijke relaties voornamelijk binnen het daklozencircuit bestaan. Mogelijk kunnen mensen met kwalitatief goede relaties die recentelijk hun woning hebben verloren vaker bij vrienden verblijven – zij zijn dan thuisloos (bankslapers), niet dakloos. Zij zullen zichzelf dan minder snel als dakloze zien omdat het maatschappelijk stigma niet bij het zelfbeeld past. De resultaten gaven een indicatie dat sociaal ontevreden recentelijk dak- en thuislozen hun identiteit in mindere mate accepteren dan hun tevreden tegenhangers en ontevreden langdurig dak- en thuislozen, al moet deze indicatie met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden omdat het hoofdeffect van deze hypothese niet significant bleek (wat een noodzakelijke conditie is voor het interpreteren van de effecten die daaronder vallen).

Beperkingen en aanbevelingen

Een mogelijke beperking van dit onderzoek is dat de assumpties van de regressieanalyses (licht) geschonden zijn. Dit kan ervoor gezorgd hebben dat de data zich anders gedragen heeft, waardoor de resultaten beïnvloed kunnen zijn. Gezien er geen grote schendingen gesignaleerd zijn wordt ervanuit gegaan dat er geen benoemingswaardige beïnvloeding van de resultaten heeft plaatsgevonden, al moet dit wel in het achterhoofd gehouden worden. Daarnaast bestaat de steekproef van dak- en thuislozen voornamelijk uit laag opgeleide mannen. De afwezigheid van een groter aantal vrouwen en hoger opgeleiden hebben de uitkomsten kunnen beïnvloeden, bijvoorbeeld wanneer er verschillen tussen mannen en vrouwen blijken te zijn in de kwaliteit van sociale (hulp)relaties. Nederland kent speciale

opvangvoorzieningen voor dak- en thuisloze vrouwen, waardoor de ervaring van dak- en thuisloosheid van vrouwen kan verschillen in vergelijking met mannen. Mogelijk zijn er relatief weinig vrouwen in de steekproef van dit onderzoek omdat er bij vrouwenopvangvoorzieningen geen vragenlijsten zijn afgenomen. Een belangrijke limitatie van dit onderzoek is dat veel (opvang)voorzieningen voor dak- en thuislozen een religieuze, vaak Christelijke, insteek hebben. Dit kan gezorgd hebben voor een zekere mate van selectie van dak- en thuislozen omdat veel van hen bij voorzieningen geworven zijn. Het is onduidelijk hoeveel dak- en thuislozen religieus zijn, en of zij religieuze boven algemene opvangvoorzieningen verkiezen. Ook is onbekend of religieuze dak- en thuislozen anders tegenover hun sociale relaties of sociale identiteit staan dan niet- of anders-religieuzen, en in hoeverre zij verschillen in hun gelukservaring.

De uitkomsten van dit onderzoek kunnen uitdrukkelijk alléén gebruikt worden wanneer gesproken wordt over dak- en thuislozen in Groningen. Verschillen in regelgeving, sociale zekerheidsvoorzieningen en cultuur maken dat de ervaring van dak- en thuisloosheid beduidend anders kan zijn buiten Nederland. Daarnaast moet de lezer erop bedacht zijn dat dit onderzoek dak- en thuislozen als één uniforme bevolkingsgroep behandeld heeft, waar er in werkelijkheid grote verschillen bestaan tussen daklozen en thuislozen. Daklozen worden veelal gedefinieerd als mensen die in kortdurende opvangvoorzieningen verblijven (zoals de nachtopvang), of slapen in een tent of op straat. Thuislozen hebben daarentegen wél een dak boven hun hoofd; zij verblijven in langdurige opvangvoorzieningen (bijvoorbeeld voor drie maanden) of bij familie en vrienden op de bank, en hebben daardoor niet de dagelijkse zorgen van het vinden van een onderkomen voor de komende nacht. Het is goed mogelijk dat daklozen en thuislozen verschillen in hun acceptatie van sociale identiteit (thuislozen hebben immers een (tijdelijke) woonplek dus staan minder ver van de ‘normale leefsituatie’ af), en ook in hun geluksgevoel. Een vervolgonderzoek waarin het onderscheid tussen daklozen en thuislozen wel gemaakt wordt kan meer inzicht verschaffen in beide groepen. Daarnaast zou een longitudinaal onderzoek dak- en thuislozen kunnen volgen over een langere periode, waarbij de ontwikkeling van de sociale tevredenheid en de acceptatie van de sociale identiteit gevolgd worden.

Dit onderzoek biedt een opening voor een praktische aanbeveling: het stimuleren van goede sociale relaties bij mensen die recentelijk dak- en thuisloos geworden zijn *zou* hen kunnen helpen om iets gelukkiger te worden. Hoewel goede sociale relaties de leefsituatie van dak- en thuislozen niet minder schrijnend maken, kunnen zij wel bijdragen aan de kwaliteit van leven. Opvangvoorzieningen en organisaties die anderszins betrokken zijn bij dak- en thuislozen zouden proactief kunnen handelen bij binnenkomst van nieuwe dak- en thuislozen, bijvoorbeeld door hen te helpen bestaande sociale relaties te verbeteren, of door een koppeling met langdurig dak- en thuislozen die nieuwkomers op weg helpen. Een dergelijke ervaren, langdurig dak- of thuisloze die nieuwkomers onder zijn of haar hoede neemt kan een invloed hebben op de acceptatie van de sociale identiteit, zij zitten immers in dezelfde situatie. Daarnaast wordt door proactief nieuwe dak- en thuislozen te benaderen de drempel

voor het leggen van nieuwe contacten lager wat mogelijk kan bijdragen aan een groter geluksgevoel. Voor de precieze inrichting van de meest effectieve aanpak zou een panel van (ex)dak- en thuislozen geraadpleegd kunnen worden – zoals in Utrecht reeds bestaat (Tuynman & Planije, 2012).

Wetenschappelijke literatuur over dak- en thuislozen is beperkt, zeker waar het Nederlandse onderzoeken betreft. Dit onderzoek streeft ernaar bij te dragen aan de sociologische kennis over de ervaring van dak- en thuislozen in Nederland door zich te richten op de positieve kenmerken sociale tevredenheid en geluk. Door dak- en thuislozen niet te benaderen vanuit psychiatrisch of criminologisch perspectief wordt het stigma buiten beeld gelaten en ligt de nadruk op gelijkheid in plaats van afwijking ten opzichte van doorsnee Nederlanders. Dit onderzoek heeft laten zien dat het accepteren van de sociale identiteit van belang is voor het geluk van dak- en thuislozen, al blijft onbekend welke mechanismen hieraan ten grondslag liggen.

¹ Economisch daklozen zijn mensen die na een scheiding of baanverlies op straat belanden en door krapte op de woningmarkt geen huis kunnen vinden (Diekman, 2019). Hierdoor maken zij gebruik van maatschappelijke opvangvoorzieningen. Economisch daklozen onderscheiden zich van ‘gewone’ daklozen doordat zij geen psychische problematiek of verslavingen hebben.

² Dak- en thuislozen verschillen in de duur van hun verblijf op een bepaalde locatie. Daklozen zijn mensen die geen eigen woonruimte hebben en overnachten in de passantenverblijven van maatschappelijke opvanginstellingen (nachtopvang), of in de openlucht, openbare ruimten of bij vrienden, familie of kennissen zonder vooruitzicht te hebben op een plek voor de daaropvolgende nacht. Daklozen staan daarnaast niet ingeschreven als inwoner van de gemeente of zijn briefadreshouder bij een opvanginstelling (in Groningen zijn de meest bekende het Leger des Heils en Open Hof). Thuislozen zijn mensen die bewoner zijn van maatschappelijke opvanginstellingen waarbij langer verblijf mogelijk is dan in een passantenverblijf. Hierbij valt te denken aan verblijf in een crisisopvang of in een instelling waarbij een traject voor woonbegeleiding wordt gevolgd. In sommige literatuur worden daklozen ook wel *feitelijk daklozen* genoemd, en thuislozen worden *residentieel daklozen* genoemd. Dit onderzoek maakt echter geen specifiek onderscheid en gebruikt de verzamelterm ‘dak- en thuislozen’.

³ Op het moment van schrijven kost de nachtopvang in Groningen €5,65 per nacht (inclusief douche en ontbijt).

⁴ Deze tabel heeft, in tegenstelling tot andere tabellen in dit onderzoek, slechts één cijfer achter de komma bij de percentages van de nominale variabelen. Dit komt omdat SPSS niet meer informatie bood.

Literatuur

- Abdel-Khalek, A. M. (2006). Measuring happiness with a single-item scale. *Social Behavior and Personality, 34*(2), 139-150. doi:10.2224/sbp.2006.34.2.139
- Agresti, A., & Finlay, B. (2009). *Statistical methods for the social sciences*. (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice* (4th ed.). London: Addison-Wesley.
- Asmoredjo, J., Beijersbergen, M. D., & Wolf, J. R. (2017). Client experiences with shelter and community care services in the Netherlands: *Research on Social Work Practice, 27*(7), 779-788. doi:10.1177/1049731516637426
- Barczyk, A. N., Thompson, S. J., & Rew, L. (2014). The impact of psychosocial factors on subjective well-being among homeless young adults. *Health & Social Work, 39*(3), 172-180. doi:10.1093/hsw/hlu020
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. doi:10.1037/0033-2909.117.3.497
- Boelen, P. A., & Smid, G. E. (2017). The traumatic grief inventory self-report version (TGI-SR): Introduction and preliminary psychometric evaluation. *Journal of Loss and Trauma, 22*(3), 196-212. doi:10.1080/15325024.2017.124488
- Bottan, N. L., & Truglia, R. P. (2011). Deconstructing the hedonic treadmill: Is happiness autoregressive? *The Journal of Socio-Economics, 40*(3), 224-236. doi:10.1016/j.socec.2011.01.007

- Burke, P. J., & Stets, J. E. (2000). Identity theory and social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 63(3), 224-237. doi:10.2307/2695870
- Burke, P. J., & Stets, J. E. (2009). Emotion. *Identity theory*. (pp. 155-174). Oxford: Oxford University Press. Verkregen via <https://www-oxfordscholarship-com.proxy-ub.rug.nl/view/10.1093/acprof:oso/9780195388275.001.0001/acprof-9780195388275-chapter-008>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2017). *Hoogopgeleid*. Verkregen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/36/meer-hoogopgeleiden-in-alle-beroepsklassen/hoogopgeleid>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018a). *Meeste daklozen hadden al jaren een laag inkomen*. Verkregen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/51/meeste-daklozen-hadden-al-jaren-een-laag-inkomen>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018b, 30 juni). *Trends in 2018; maatschappij, cijfers – onderwijs*. Verkregen via <https://longreads.cbs.nl/trends18/maatschappij/cijfers/onderwijs/#onderwijsniveau-bevolking-15-tot-75-jaar>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019a, 23 augustus). *Aantal daklozen sinds 2009 meer dan verdubbeld*. Verkregen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/34/aantal-daklozen-sinds-2009-meer-dan-verdubbeld>
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019b). *Bevolking; kerncijfers*. Verkregen via <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37296ned/table?ts=1553005774552>
- Chamberlain, C., & Johnson, G. (2018). From long-term homelessness to stable housing: Investigating 'liminality'. *Housing Studies*, 33(8), 1246-1263. doi:10.1080/02673037.2018.1424806
- College voor de Rechten van de Mens. (2017). *Mensenrechten in Nederland*. (Jaarlijkse rapportage 2017). Utrecht: College voor de Rechten van de Mens. Verkregen via <https://mensenrechten.nl/nl/publicatie/38613>

- Collins, R. L. (1996). For better or worse: The impact of upward social comparison on self-evaluations. *Psychological Bulletin*, *119*(1), 51-69. doi:10.1037/0033-2909.119.1.51
- Coumans, M., & Spreen, M. (2003). Drug use and the role of homelessness in the process of marginalization. *Substance use & Misuse*, *38*(3-6), 311-338. doi:10.1081/JA-120017376
- Crane, M., Byrne, K., Fu, R., Lipmann, B., Mirabelli, F., Rota-Bartelink, A., . . . Warnes, A. M. (2005). The causes of homelessness in later life: Findings from a 3-nation study. *Journal of Gerontology*, *60*(3), 152-159. doi:10.1093/geronb/60.3.S152
- de Swaan, A. (2004). *Zorg en de staat: Welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd* (6th ed.). Amsterdam: Bert Bakker. Verkregen via https://www.dbnl.org/tekst/swaa005zorg01_01/colofon.php
- de Wit, M., Buster, M., Oosterveer, T., Mandos, E., van Batenburg, T., Dujardin, M., . . . Schuitemaker, S. (2019). *Signalen van toename dakloosheid in de G4: Feit of fictie? Quick scan van visies en cijfers over de ontwikkeling in het aantal daklozen binnen verschillende subpopulaties*. (No. 1 januari 2019). G4-USER. Verkregen via <https://www.g4-user.nl/kennisbank/signalen-van-toename-van-daklozen-in-de-g4-feit-of-fictie/>
- Diekman, A. (2019, 20 december). 'Economisch daklozen' vallen tussen wal en schip. *VNG Magazine*, *20*. Verkregen via <https://vng.nl/artikelen/economisch-daklozen-vallen-tussen-wal-en-schip>
- Ernst, A. F., & Albers, C. J. (2017). Regression assumptions in clinical psychology research practice - a systematic review of common misconceptions. *PeerJ*, *5*. doi:10.7717/peerj.3323
- Fazel, S., Khosla, V., Doll, H., & Geddes, J. (2008). The prevalence of mental disorders among the homeless in Western countries: Systematic review and meta-regression analysis. *PLoS Medicine*, *5*(12), 1670-1681. doi:10.1371/journal.pmed.0050225

- Ferneer, H., Oldersma, F., & Popping, R. (2010). The process of homelessness: An event history analysis of lengths of stay in Groningen shelter accommodation. *European Journal of Homelessness, 4*, 155-169.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations, 7*(2), 117-140. doi:10.1177/001872675400700202
- Fischer, S. N., Shinn, M., Shrout, P., & Tsemberis, S. (2008). Homelessness, mental illness, and criminal activity: Examining patterns over time. *American Journal of Community Psychology, 42*, 251-265. doi:10.1007/s10464-008-9210-z
- Gosling, S. D., Vazire, S., Srivastava, S., & John, O. P. (2004). Should we trust web-based studies? A comparative analysis of six preconceptions about internet questionnaires. *American Psychologist, 59*(2), 93-104. doi:10.1037/0003-066X.59.2.93
- Greshof, D. (1997). Dakloos door de jaren heen. Het Amsterdamse zwerfcircuit. *Sociologische Gids, 44*(4), 290-310.
- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs, 76*(4), 408-420. doi:10.1080/03637750903310360
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. (Second ed.). New York: Guilford.
- Hocking, J. E., & Lawrence, S. G. (2000). Changing attitudes toward the homeless: The effects of prosocial communication with the homeless. *Journal of Social Distress and the Homeless, 9*(2), 91-110. doi:10.1023/A:1009466217604
- Hopper, K. (2003). *Reckoning with homelessness*. Verkregen via <https://books.google.nl/books?id=7KCiO9OGmO4C&lpg=PP11&ots=nd4r2kAMSF&dq=liminality%20homelessness&lr&hl=n1&pg=PP6#v=snippet&q=liminal&f=false>

- Howard, J. A. (2000). Social psychology of identities. *Annual Review of Sociology*, 26, 367-393.
- Hwang, S. W., Kirst, M. J., Chiu, S., Tolomiczenko, G., Kiss, A., Cowan, L., & Levinson, W. (2009). Multidimensional social support and the health of homeless individuals. *Journal of Urban Health*, 86(5), 791-803. doi:10.1007/s11524-009-9388-x
- Jeronimus, B. F. (z.j.). *Homeless and happiness: A study into personality, quality of life, and grief among 142 homeless people and 142 gender, age and education matched controls*.
Ongepubliceerd manuscript.
- Johnstone, M., Parsell, C., Jetten, J., Dingle, G., & Walter, Z. (2016). Breaking the cycle of homelessness: Housing stability and social support as predictors of long-term well-being. *Housing Studies*, 31(4), 410-426. doi:10.1080/02673037.2015.1092504
- Kahneman, D., & Krueger, A. B. (2006). Developments in the measurement of subjective well-being. *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 3-24.
- Klop, H. T., Evenblij, K., Gootjes, J. R., de Veer, A. J., & Onwuteaka-Philipsen, B. D. (2018). Care avoidance among homeless people and access to care: An interview study among spiritual caregivers, street pastors, homeless outreach workers and formerly homeless people. *BMC Public Health*, 18(1095). doi:10.1186/s12889-018-5989-1
- Knell, M., & Falk, A. (2004). *Choosing the Joneses: Endogenous goals and reference standards*. (Discussion paper No. 1152). Bonn: Institute for the Study of Labor (IZA). Verkregen via <https://www.econstor.eu/handle/10419/20390>
- Koopmans, E. (2018). In ChristenUnie (Ed.), *Vragen ChristenUnie ex art 41 reglement van orde betreffende economische daklozen*. Gemeente Groningen. Verkregen via <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Schriftelijke-vragen/economisch-daklozen>

- Levine, M., & Cassidy, C. (2009). Groups, identities, and bystander behavior: How group processes can be used to promote helping. In S. Stürmer, & M. Snyder (Eds.), *The psychology of prosocial behavior: Group processes, intergroup relations, and helping*. (pp. 209-222). Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons. doi:10.1002/9781444307948.ch11
- Liddon, L., Kinglerlee, R., & Barry, J. A. (2018). Gender differences in preferences for psychological treatment, coping strategies, and triggers to help-seeking. *British Journal of Clinical Psychology*, 57(1), 42-58. doi:10.1111/bjc.12147
- Lippert, A. M., & Lee, B. A. (2015). Stress, coping, and mental health differences among homeless people. *Sociological Inquiry*, 85(3), 343-374. doi:10.1111/soin.12080
- Maanders, M. (2019). *What keeps you off the streets? How do personality and subjective well-being relate to the roof- and homeless people in Groningen compared to the Dutch population?* (Masterthese). Verkregen via <https://gmw.studenttheses.ub.rug.nl/id/eprint/25297>
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- McCarthy, L. (2013). Homelessness and identity: A critical review of the literature and theory. *People, Place and Policy*, 7(1), 46-58. doi:10.3351/ppp.0007.0001.0004
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a feather: Homophily in social networks. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 415-444. doi:10.1146/annurev.soc.27.1.415
- Milburn, N. G., Ayala, G., Rice, E., Batterham, P., & Rotheram-Borus, M. J. (2006). Discrimination and exiting homelessness among homeless adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 12(4), 658-672. doi:10.1037/1099-9809.12.4.658
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2019). *Actieprogramma: Dak- en thuisloze jongeren 2019-2021*. (No. 14 maart). Verkregen via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/14/actieprogramma-dak-en-thuisloze-jongeren-2019-2021>

Nagtegaal, B. (2020, 23 april 2020). Kabinet zegt 200 miljoen euro toe voor aanpak dakloosheid.

NRC. Verkregen via <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/04/23/kabinet-zegt-200-miljoen-euro-toe-voor-aanpak-dakloosheid-a3997640>

Nijland, S. (2019). *Subjectief welbevinden en persoonlijkheid bij dak- en thuislozen in Groningen vergeleken met de algemene Nederlandse populatie*. (Masterthese). Verkregen via

<https://gmw.studenttheses.ub.rug.nl/id/eprint/25298>

Olivos, F., Olivos-Jara, P., & Browne, M. (2020). Asymmetric social comparison and life satisfaction in social networks. *Journal of Happiness Studies*. doi:10.1007/s10902-020-00234-8

Padgett, D. K., Henwood, B., Abrams, C., & Drake, R. E. (2008). Social relationships among persons who have experienced serious mental illness, substance abuse, and homelessness: Implications for recovery. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(3), 333-339. doi:10.1037/a0014155

Reinking, D. P., Wolf, J. R., & Kroon, H. (2001). Hoge prevalentie van psychische stoornissen en verslavingsproblemen bij daklozen in de stad Utrecht. *Nederlands Tijdschrift Voor Geneeskunde*, 145(24), 1161-1166.

Rice, E., Ray, D., & Kurzban, S. (2011). Homeless but connected: The role of heterogeneous social network ties and social networking technology in the mental health outcomes of street-living youth. *Community Mental Health Journal*, 48(6), 692-698. doi:10.1007/s10597-011-9462-1

Rodríguez-Pose, A., & von Berlepsch, V. (2014). Social capital and individual happiness in Europe. *Journal of Happiness Studies*, 15(2), 357-386. doi:10.1007/s10902-013-9426-y

Rosenthal, D., Mallett, S., Milburn, N., & Rotheram-Borus, M. J. (2008). Drug use among homeless young people in Los Angeles and Melbourne. *Journal of Adolescent Health*, 43(3), 296-305. doi:10.1016/j.jadohealth.2008.06.002

- Schkade, D. A., & Kahneman, D. (1998). Does living in California make people happy? A focusing illusion in judgements of life satisfaction. *Psychological Science*, 9(5), 340-346.
- Schoutens, L., Nieuwenhuijsen, N., & Moorlag, T. (2020). *Schriftelijke vragen ex. Art. 38 RvO. Betreft: Economische daklozen*. Gemeente Groningen. Verkregen via <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Schriftelijke-vragen/Economisch-daklozen-GL-CU-11-5-2020>
- Sleegers, J. (2000). Similarities and differences in homelessness in Amsterdam and New York City. *Psychiatric Services*, 51(1), 100-104. doi:10.1176/ps.51.1.100
- Smith, K. J., & Victor, C. (2018). Typologies of loneliness, living alone and social isolation, and their associations with physical and mental health. *Ageing & Society*, 39(8), 1709-173022. doi:10.1017/S0144686X18000132
- Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Information (International Social Science Council)*, 13(2), 65-93. doi:10.1177/053901847401300204
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual Review of Psychology*, 33(1), 1-39. doi:10.1146/annurev.ps.33.020182.000245
- Tanti, C., Stukas, A. A., Halloran, M. J., & Foddy, M. (2011). Social identity change: Shifts in social identity during adolescence. *Journal of Adolescence*, 34, 555-567. doi:10.1016/j.adolescence.2010.05.012
- Tay, L., & Diener, E. (2011). Needs and subjective well-being around the world. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 354-365. doi:10.1037/a0023779
- Teixeira, L. (2017). Why we need to change the way we talk about homelessness. *European Journal of Homelessness*, 11(2), 77-91.
- Turner, J. C., Oakes, P. J., Haslam, S. A., & McGarty, C. (1992). Personal and social identity: Self and social context. Paper presented at the *The Self and the Collective*. Princeton, NJ. 1-19.

- Tuynman, M., & Planije, M. (2012). *Monitor plan van aanpak maatschappelijke opvang. Rapportage 2011: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht*. (Rapportage 2011). Utrecht: Trimbos Instituut. Verkregen via <https://www.trimbos.nl/aanbod/webwinkel/product/af1168-monitor-plan-van-aanpak-maatschappelijke-opvang>
- Ultee, W. C., Arts, W. A., & Flap, H. D. (2009). *Sociologie: Vragen, uitspraken, bevindingen* (3rd ed.). Groningen: Martinus Nijhoff.
- van Beuning, J., & Moonen, L. (2014). *De sociale context van geluk: Wat is belangrijk voor wie?* (Bevolkingstrends 2014). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek. Verkregen via <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2014/26/de-sociale-context-van-geluk-wat-is-belangrijk-voor-wie->
- van der Krieke, L., Jeronimus, B. F., Blaauw, F. J., Wanders, R. B., Emerencia, A. C., Schenk, H. M., . . . de Jonge, P. (2015). HowNutsAreTheDutch (HoeGekIsNL): A crowdsourcing study of mental symptoms and strengths. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 25(2), 123-144. doi:10.1002/mpr.1495
- van der Veen, E. (2019, 6 juli). Groningen is proefregio: binnen twee jaar geen jongere meer op straat. *Dagblad Van Het Noorden*. Verkregen via <https://www.dvhn.nl/groningen/Groningen-is-proefregio-binnen-twee-jaar-geen-jongere-meer-op-straat-24622707.html>
- van Laere, I. R., de Wit, M. A., & Klazinga, N. S. (2009). Pathways into homelessness: recently homeless adults problems and service use before and after becoming homeless in Amsterdam. *BMC Public Health*, 9(3). doi:10.1186/1471-2458-9-3
- Veenhoven, R. (Ed.). (1983). *Hoe relatief is geluk?* [Betere wereld, gelukkiger mensen? Over de relatie tussen levensomstandigheden en levensvoldoening]. Lisse: Swets & Zeitlinger. Verkregen via <https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub1980s/84e-abn.htm>

Veenhoven, R. (1984). *Conditions of happiness*. (Proefschrift). Verkregen via

<https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub1980s/84a-full.pdf>

Veenhoven, R. (2012). Sturen op geluk: Is dat mogelijk en wenselijk? In C. van Campen, A. Bergsma, J. Boelhouwer, J. Boerefijn, & L. Bolier (Eds.), *Sturen op geluk: Geluksbevordering door nationale overheden, gemeenten en publieke instellingen* (pp. 34-47). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Vloemans, P. (2013). *Survivalgids voor het consumptieparadijs: Over geld, groei en geluk in tijden van crisis*. (2nd ed.). Amsterdam: Querido. Verkregen via https://books.google.nl/books?id=HdQ1AgAAQBAJ&lpg=PT7&ots=zGLi9zq_0Z&dq=materiele%20vergelijking%20geluk%20in%20nederland%20&lr&hl=nl&pg=PT2#v=onepage&q&f=false

Waldron, J. (2000). Homelessness and community. *The University of Toronto Law Journal*, 50(4), 371-406. doi:10.2307/825960

Wellman, B., & Wortley, S. (1989). Brothers' keepers: Situating kinship relations in broader networks of social support. *Sociological Perspectives*, 32(3), 273-306. doi:10.2307/1389119

Wills, T. A. (1981). Downward comparison principles in social psychology. *Psychological Bulletin*, 90(2), 245-271. doi:10.1037/0033-2909.90.2.245

Wingate-Lewinson, T., Hopps, J. G., & Reeves, P. (2010). Liminal living at an extended stay hotel: Feeling "stuck" in a housing solution. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 37(2), 9-34.